

# **Evidensbaserat arbete för bibliotek**

## **En kritisk diskursanalytisk studie**

**Andreas Karman**

Examensarbete (30 högskolepoäng) i biblioteks- och informationsvetenskap för  
masterexamen inom ABM-masterprogrammet vid Lunds universitet.

Handledare: Olof Sundin

År: 2011

© Andreas Karman

## **Title**

Evidence-based work for libraries - A critical study

## **Abstract**

Evidence-based practice is steadily gaining popularity as the preferred choice of practice within Swedish libraries and the implementation of this practice has been the focal point for several prominent conferences organized and held in Sweden the last couple of years. There seems to be an increasing consensus within the library sphere in Sweden that this is something positive and desirable. Rarely is the ever increasing use of evidence-based practice for libraries questioned or contradicted, nor is the question of why, all of a sudden, libraries need to work according to the evidence-based practice guidelines. This lack of justification of, or at least the lack of attention to justifying the increasing use of evidence-based practice for libraries, is suspicious at best. Why are we not asking the obvious question of: *Why* are libraries better served by using evidence-based practice? And further on, *whose interests* are best served by implementing this practice? The main purpose of this thesis is to highlight, examine and critically discuss how the appropriation of an evidence-based practice for libraries can be understood as a reaction to changing socio-economical power structures within our society and to analyze the social construction of evidence-based practice as a positive (and positivistic) discourse, and the explicit and implicit implications this can be argued to have on how we perceive knowledge and knowledge production, with specific regard to the role of libraries and librarians within the field of knowledge production. Using Antonio Gramsci's hegemony theory combined with Norman Fairclough's critical discourse analysis this thesis aims to show the interconnectedness of socio-political factors and knowledge production in regards to how the discourse of proper science within the field of LIS is formulated.

The results show that the rising popularity of the discourse of EBL as the preferred choice of practice within libraries can be attributed to the increasing permeation of neoliberal market reforms to the public sphere, which in turn works to undermine the legitimacy of the traditional role of the library as a democratic corner stone and thus forcing libraries to react by adapting more market oriented practices in order to legitimize the continued public funding of libraries. The results further positions the emergence of EBL as a part of a larger rise of a general hegemonic positivistic discourse within ALM which in turn claims interpretative prerogative for the production of 'good science' within the field.

## **Keywords**

ALM; Discourse analysis; Gramsci; EBL; EBLIP; Evidence-based practice; Evidence-based Library and Information Practice; Evidence-based librarianship; Gramscianism; Library and information science

# INNEHÅLLSFÖRTECKNING

<b>1</b>	<b>Inledning .....</b>	<b>4</b>
1.1	Bakgrund .....	4
1.2	Syfte och frågeställning .....	7
1.3	Termer .....	8
1.4	Disposition.....	9
<b>2</b>	<b>Vetenskapsteoretisk översikt .....</b>	<b>11</b>
2.1	Vetenskapsteori och epistemologi .....	11
2.2	Epistemologins historiska utveckling .....	13
2.2.1	Empirism .....	14
2.2.2	Rationalism.....	15
2.2.3	Positivism .....	16
2.2.4	Logisk positivism .....	17
2.2.5	Postpositivism .....	19
<b>3</b>	<b>Metodologiska och teoretiska ramverk .....</b>	<b>22</b>
3.1	Socialkonstruktivism .....	23
3.2	Diskursteoretisk överblick .....	23
3.2.1	Norman Fairclough och den kritiska diskursteorin .....	24
3.3	Antonio Gramsci och hegemonibegreppet .....	26
3.3.1	Organiskt intellektuella .....	27
3.4	Material.....	29
3.5	Genomförande .....	30
<b>4</b>	<b>Evidence Based Librarianship .....</b>	<b>32</b>
4.1	Bakgrund i den medicinska kontexten.....	32
4.2	Definitioner och perspektiv inom EBL.....	33
4.2.1	Randomized Controlled Trial (RCT) .....	36
<b>5</b>	<b>Analys.....</b>	<b>38</b>
5.1	Det diskursiva förhållandet mellan EBM och EBL.....	38
5.2	Evidence Based Librarianship som positivistisk diskurs.....	39
5.3	Legitimitetskris .....	42
<b>6</b>	<b>Diskussion och konklusion .....</b>	<b>49</b>
<b>7</b>	<b>Referenser .....</b>	<b>52</b>
7.1	Källmaterial .....	57

# 1 Inledning

Sommaren 2009 stod Karolinska Institutets universitetsbibliotek (KIB), som värd för konferensen – The 5th International Evidence Based Library & Information Practice Conference (EBLIP5). Denna var som titeln antyder den femte internationella konferensen i för bibliotek och utövare som är intresserade av evidensbaserat arbete och den första av sitt slag som hållits i Sverige. Konferensens undertitel var ”Bridging the gap” och syftade till strävan att överbrygga den upplevda klyftan mellan forskning inom biblioteks- och informationsvetenskap och praktiken inom biblioteken. Detta kan ses som ett av de första tydliga initiativen för att på bred front försöka införliva evidensbaserad praktik som princip för arbete inom svenska bibliotek. Den 15 september 2011 anordnade Svensk biblioteksforening en forskningsdag i Stockholm som hade temat ”Att använda forskning i biblioteksarbetet”. Här låg fokus på att uppmärksamma hur man inom en svensk kontext kunde applicera ett evidensbaserat förhållningssätt till yrkesutövningen inom biblioteksområdet. På programmet fanns både praktiska metoder och exempel för den som ville införa sådan praxis inom sin verksamhet. T.ex. gavs ett anförande om synen på evidens och bevis av Ingemar Bohlin, docent i vetenskapsteori vid sociologiska institutionen vid Göteborgs Universitet. Att så flera så tunga aktörer inom det svenska biblioteksområdet som både KIB och Svenska biblioteksforening uppmärksammar och lyfter fram detta arbetssätt visar att evidensbaserat inom svenska biblioteket är på frammarsch. Evidensbaserat arbete som metod har dessutom uttryckligen anammats av fler och fler svenska bibliotek som ett arbetssätt man gärna stolt visar upp att man använder sig av. Men vad innebär egentligen evidensbaserat biblioteksarbete och hur påverkar detta arbetssätt biblioteken i deras uppdrag och interaktion med dess användare? Det är några av frågorna som behandlas i denna uppsats.

## 1.1 Bakgrund

In order to help people to acquire knowledge, we have to understand what knowledge is and how people acquire it. As a result, epistemology is arguably of central importance to information science. In fact, [...] ‘lack of knowledge of epistemology is possibly the greatest barrier to improving library and information science.’”

(Fallis 2006, s. 476)

Biblioteks- och informationsvetenskap (B&I) kan lätt uppfattas som ett epistemologiskt fragmenterat forskningsområde där flertalet forskare är tydliga med att påängta att det behövs mer och utförligare arbete för att kartlägga de

epistemologiska positionerna inom disciplinen<sup>1</sup>. Bland de forskare som framhåller behovet av en vidare och utförligare epistemologisk diskussion och kartläggning av B&I hittar vi bland annat John M. Budd (2006), Birger Hjørland (2005a), Heather Hill och Brooke Shannon (2010), Marianne Wikgren (2005) för att nämna några. John M. Budd (2006) framhåller specifikt behovet av just postpositivistiska eller antipositivistiska teorier och metoder inom B&I för att ge balans till vad han uppfattar som en uppsving av populariteten och utbredandet av positivismen inom fältet, något som ofta benämns som *the positivistic turn*. Gary Radford och John Budd uttrycker det till och med som att "[we] view positivism as a relevant problematic for LIS scholarship, not because it represents a framework that needs to be overthrown, but rather as an 'invisible' epistemological foundation whose contours and structures have not been recognized as such in the practices of LIS practitioners and scholars" (1997, s. 317) samt "[i]ndeed, it should be and is an object of great interest to library and information scholars and philosophers to try and articulate the nature of these underlying systems of knowledge and power" (1997, s. 316f). Som Radford och Budd efterlyser är det av stor vikt att vidare kartlägga hur våra system för kunskapsproduktion relaterar till existerande sociopolitiska strukturer och denna uppsats ger ett, måhända litet, bidrag till att analysera hur kunskapsproduktion inom biblioteksvärlden påverkas och struktureras av sociala, kulturella och politiska faktorer.

Evidensbaserad praktik (EBP) är en rörelse som vuxit fram ur det klinisk-medicinska fältet och som förespråkar noggrann och explicit användning forskningsresultat, och då primärt kvantitativ forskning, för att leda beslutsfattande inom klinisk praktik (Dalrymple 2010, s. 1790). Den har som mål att föra forskningsresultat och yrkespraktik närmare varandra och framställs av dess proponenter som ett objektivt och pragmatiskt förhållningssätt för applicering av forskningsresultat inom yrkespraktik, med resultat som effektivisering av arbete och högre legitimitet för beslut, genom att man baserar sina beslut på rådande forskning (ibid.). Denna rörelse har fått stor genomslagskraft för yrkesutövare inte enbart inom det klinisk-medicinska området utan har även spritt sig till andra närbesläktade professionsområden som tandvård, omvårdnad, friskvård, sjukgymnastik och psykiatri men även till områden utanför den sjuk- och hälsovård såsom exempelvis socialt arbete, pedagogik och även det som är studieobjektet för denna undersökning: bibliotek (Booth & Brice 2004, s. 3). Anammandet av evidensbaserad praktik inom biblioteksområdet går under den specifika termen: *Evidence Based Librarianship* (EBL), en förhållandevis ny riktning inom biblioteks- och informationsvetenskapsdisciplinen som just har anammat mycket av dessa ovan nämnda grundprinciper från evidensbaserat arbete inom det medicinska området (Dalrymple 2010, s. 1791).

EBL grundlades på 1990-talet när bibliotekarier på medicinska forskningsbibliotek blev allt mer delaktiga i den evidensbaserade praktik som användes inom den medicinska professionen och började applicera samma vetenskapliga metoder på sin

---

<sup>1</sup> Även om det faktiskt finns ett fåtal forskare som menar motsatsen. Alltså att just denna epistemologiska pluralism gör B&I mer konkurrenskraftigt gentemot andra discipliner när det gäller analytiskt tolkningsföreträde av själva informationsbegreppet. Se Nolin & Åströms artikel "Turning Weakness into Strength: strategies for future LIS" för en närmare diskussion kring detta.

egen professionsutövning (Dalrymple 2010, s. 1790). Som rörelse kännetecknas den av att den utger sig för att vara pragmatisk snarare än teoretisk vilket är något som kan vara lockande när biblioteken får större krav på att effektivisera sina verksamheter. Just effektivitet är något av ett nyckelord inom EBL som upprepas gång på gång och känns nästan som ett mantra. Att just effektivitet lyfts fram som en av metodens främsta meriter kan passa bra in med hur den allmänna polemiken kring offentliga medel sett ut de senaste åren. Att effektivisera sin organisation, eller åtminstone ha en starkare evidensbas som legitimerande för de åtgärder som tas är något som har ökat inom bibliotekssektorn i takt med att det ställs allt högre krav på att minimera staters offentliga utgifter (Gard Marshall 2006, s. 110). De senaste trettio åren har marknadstänkande kommit att få en allt större plats inte bara inom den privata sektorn utan har även till allt större del influerat även den offentliga sektorn. Detta kan länkas ihop med att det skett en kontinuerlig skiftning mot en politisk liberalisering av samhället under denna tidsperiod, som inte bara kommit att minska budgetanslag till offentlig verksamhet utan det även i många fall har förändrat själva yrkesutövningen för anställda inom den offentliga sektorn (McMenemy 2009, s. 400). Denna politiska förändring har fört in mer och mer av marknadstänkande i den offentliga sektorn och har - förutom att man på organisationsnivå förändrat hur offentlig verksamhet bedrivs - även förändrat bibliotekens institutionella ställning inom den offentliga sfären. Där biblioteken tidigare erhållit en mer självklar plats som en viktig demokratisk stöttepelare som ansågs ha ett egenvärde i sin pedagogiska och demokratiska roll blir nu bibliotekens verksamhet i takt med det förändrade politiska klimatet allt mer ifrågasatt, och därmed blir biblioteken tvungna att i allt högre grad legitimera sin verksamhet både externt och internt. Nanna Kann-Christensen och Jack Andersen uttrycker det som att "[i]n modern society libraries are forced to legitimize their institutional position. In this sense, one may say that libraries are caught between the demands for being 'cost effective' and exhibiting accountability. Both of these may be regarded as means of marketing and legitimization." (2010, s. 220). Kann-Christensen och Andersen identifierar alltså två nyckelfaktorer kring bibliotekens förändrade institutionella roll i det moderna samhället - *marknadstänk* och *legitimitet*. Dessa två begrepp kan ses som genomgående teman i den utveckling där bibliotek sin alltmer baserar sin verksamhet på forskningsresultat som väger tungt när man i allt större grad måste legitimera och motivera sina åtgärder gentemot en huvudman som ställer högre krav på kostnadseffektivisering.

Som rörelse så har alltså EBL introducerats till biblioteksområdet av förespråkare för evidensbaserad praktik från det klinisk-medicinska fältet. Resonerade kring införandet verkade vara att om en sådan idé kan ha så pass stark genomslagskraft inom medicin så varför skulle den inte kunna ha det inom bibliotekspraktiken? Införandet av evidensbaserad praktik som metod från den kliniska medicinen till biblioteks- och informationsvetenskapen skedde alltså på ett ganska utstuderad och direkt sätt utan att man genomförde någon större anpassning till den, från den kliniska medicinen ganska annorlunda, kontext som utgör biblioteken och dess användare (Hunsucker 2007, s. 7).

Evidensbaserad praktik har sedan dess framväxt varit kritiserat från olika håll<sup>2</sup>, och då kanske framförallt utifrån ett vetenskapsteoretiskt perspektiv. Professor Birger Hjørland vid IVA i Köpenhamn har sammanfattat kritiken mot EBP till framförallt två punkter. Där han menar att Evidensbaserad praktik förespråkar en något förlegad och förenklad tillbakagång till empirism och positivism som inte längre är epistemologisk hållbart. Dessutom att man genom propagerandet av en upplevd trångsynt och exkluderande metodologi riskerar att exkludera viktiga för utövarna (Hjørland 2010, s. 1303) Hjørland menar vidare att rörelsens starka koppling till empirism gör att man öppnar sig för samma kritik som framförts gentemot densamma, det vill säga problem med att förlita sig på induktion för att dra generaliserande slutsatser och allmänt att förlita sig på att låta ”forskningsdata tala för sig själv”, vilket han menar är omöjligt. Sund vetenskapliga metod kräver enligt Hjørland både induktion och deduktion och ”experiencing (the ideal method of empiricism) and thinking (the ideal method of rationalism) are two mutually interdependent processes” (Hjørland 2010, s. 1303). Vidare så motsätter sig även Hjørland EBP:s formulistiska och mekanistiska perspektiv på den vetenskapliga metoden, där han menar att man inte kan förlita sig på en fix och färdig modell för att skapa vetenskap utan det krävs alltid diversifiering inom vetenskapen för att skapa icke-exkluderande vetenskap (Hjørland 2010, s. 1307). Ett annat exempel på kritik som framförts är Professor Martyn Hammersley som länge kritiserat vad han menar är epistemologiska felsteg inom själva metodologin hos EBM/EBP. Bland annat så problematiserar han den överdrivna tilltron till värdet hos evidensen hos forskningsresultat inom EBP/EBM (2005, s. 88-89) samt den förenklade synen den kausalitet som ligger bakom de metodologiska förfarandena inom rörelsen och då framförallt hos randomiserade studier (2008, s. 4). Det finns alltså utförlig kritik, som vi även vidare kommer se, mot rörelsen som sådan.

Nu är naturligtvis mycket lätt att se lockelsen i en disciplin som på ett vetenskapligt sätt, utan uttalad politisk eller normativ agenda levererar klara och tydliga objektiva riktlinjer utifrån explicita fakta för vad som är bra och dåligt inom en profession. Men är det verkligen så enkelt att man kan leverera objektiv kunskap och ”sanning” om vad som är den bästa yrkespraktiska åtgärden utifrån fakta? Eller är den verkliga bilden av det som utgör EBL mer komplicerad och problematisk än så? Detta vill jag undersöka i min uppsats.

## 1.2 Syfte och frågeställning

Föreliggande uppsats undersöker och analyserar evidensbaserat arbete för biblioteks- och informationsvetenskap. Uppsatsen kan sägas ha ett tvådelat syfte då den både strävar efter att kartlägga och ge större förståelse för den vetenskapssyn som ligger till grund för detta metodologiska arbetssätt, samt även att undersöka hur vi kan förstå och förklara den ökade spridningen och förespråkandet av just detta arbetssätt för bibliotek, på både professions- och organisationsnivå. Uppsatsen kommer för att

---

<sup>2</sup> Se exempelvis John Worrall (2010), Michael Traynor (1999), Maya Goldenberg (2006)

kunna uppfylla detta syfte sträva efter att identifiera, presentera samt problematisera vilka underliggande antaganden om synen på kunskap och verkligheten som kan utläsas, explicit men även implicit, genom de utsagor som görs inom *Evidence Based Librarianship* (EBL). Detta syfte kan sägas vara deskriptiv i den mån det söker att kartlägga området ur ett epistemiskt perspektiv men stort vikt har även lagts på att upprätthålla ett starkt analyserande och resonerande fokus. Den kartläggande karaktären består i ett positionerande och inpassande av EBL inom ett större vetenskapsteoretiskt perspektiv, historiskt och teoretiskt. Analysen utförs på det empiriskt material som presenteras och avgränsas i materialkapitlet. Vidare så är ett mål med uppsatsen att lyfta relevanta vetenskapsteoretiska ställningstaganden som kan positionera EBL inom ett större kunskapsproducerande sammanhang och genom detta belyser vilka (in)direkta normativa ställningstaganden som görs inom diskursen angående vad som uppfattas som ”god” kunskap, samt att analysera hur vi kan förstå och förklara den ökade spridningen av detta arbetssätt ur ett större samhällsperspektiv. Följande frågor besvaras:

- Vilket eller vilka perspektiv på kunskap och kunskapsproduktion kan sägas utgöra de vetenskapsteoretiska grunderna för *Evidence Based Librarianship*?
- Hur kan vi förstå och förklara spridandet av *Evidence Based Librarianship* som arbetssätt för svenska bibliotek?

Den här uppsatsen undersöker den diskursiva konstruktionen av vad som anses vara god vetenskaplig praxis inom evidensbaserat arbete för bibliotek, vad det kan argumenteras få för effekter samt hur vi kan förstå och förklara den stigande populariteten för detta arbetssätt. Det analytiska perspektivet hämtas från kritisk diskursanalys.

Andelen forskning inom biblioteks- och informationsvetenskap som kritiskt behandlar evidensbaserat arbetet inom bibliotek är vid tidpunkten för denna uppsats starkt begränsat, och inom Sverige har det exempelvis endast publicerats en handfull artiklar som tar upp ämnet överhuvudtaget. Jag har i skrivande stund endast hittat en svensk uppsats som överhuvudtaget avhandlar EBL – ”Evidensbaserat arbetssätt på bibliotek - Erfarenheter av användningen av EBLIP” (2010) skriven av Eva Thorell vid Högskolan i Borås. Denna uppsats centrerar sig kring den interna aspekten om hur evidensbaserat arbete inom biblioteksområdet uppfattas av biblioteken själva, samt hur det praktiskt fungerar att överbrygga gapet mellan forskning och praktik inom professionen. Uppsatsen berör eller problematiserar inte i någon djupare detalj epistemologiska frågor kring rörelsen som sådan eller varför EBL fått sådant genomslag den sista tiden. Här finns en stor lucka i forskningen som bidrar till relevansen av denna uppsats.

### 1.3 Termer



**Evidensbaserad praktik** - Evidens är en försvenskning av den engelska termen "evidence" (bevis på svenska). Enligt Nationalencyklopedin så är evidens "i allmän och filosofisk bemärkelse visshet eller det som ger visshet. Frågan vad som ger visshet är central i kunskapsteori och vetenskapsteori, och olika uppfattningar inom dessa discipliner har använt termen på skiftande sätt" (Nationalencyklopedin 2011a). När det gäller evidensbaserad praktik som arbetssätt så inbegriper det oftast ett förhållningssätt där man vill tillämpa bästa tillgängliga och tillförlitliga vetenskapliga bevis som underlag i sin yrkespraktik. Utöver detta bör en utövare av evidensbaserad praktik inom bibliotek vara systematisk i sitt arbetssätt, värdera evidensstyrka, tolka resultat, tillämpa befintliga forskningsresultat samt utvärdera resultatet av sina insatser (Booth & Brice 2004, s.6).

I det material som jag studerat för denna uppsats så används ett par olika engelska begrepp för att beskriva hur *evidensbaserad praktik* (jmf engelskans: *evidence-based practice* eller EBP) används inom biblioteks- och informationsvetenskapsområdet. Det första är *Evidence-based Library and Information Practice* (EBLIP) det andra är *Evidence-based Librarianship* (EBL) och ytterligare ett tredje är *Evidence-based Information Practice* (EBIP). Dessa tre beskriver på en generell nivå samma fenomen och är i princip utbytbara även om olika författare favoriserar den ena beteckningen över den andra, då dessa anser att dessa olika begrepp var för sig ger en lite mer tillspetsad beteckning på just den aspekt som denne vill lyfta fram inom skolbildningen. Generellt så kan det sägas att de skillnader som man vill lyfta fram handlar om på vilket område inom biblioteks- och informationsvetenskap man vill lägga fokus på. EBL fokuserar mer på bibliotekssfären och innefattar mer av yrkespraxis inom denna. EBIP å sin sida lyfter mer fram den informationsvetenskapliga delen av fältet och EBLIP kan sägas inkorporera de två med lite mer jämbördigt fokus. Inom ramarna för denna undersökning perspektiv så vinner vi ingen analytisk tydlighet på att gå djupare in i dessa skillnader och kommer därför att hantera dessa som betecknande för samma fenomen där båda sidorna av biblioteks- och informationsvetenskap finns representerade. Detta ska inte tolkas som att jag tar ställning i vilken definition eller applikation av området som är att föredra, utan detta görs endast för att förenkla undersökningen. Utifrån detta kan läsaren, på de ställen som dessa olika beteckningar används genom uppsatsen, förutsätta att de betecknar samma fenomen.

**Epistemologi** – kommer av grekiskans *episteme* (kunskap eller vetande) med efterledet *logi* (lära), som i sin tur stammar från *logos* (ord) och betyder kort och gott alltså läran om kunskapen (Nationalencyklopedin 2011b). Inom ramarna för denna uppsats så används termerna kunskapsteori och epistemologi som relativt synonyma begrepp som båda innefattar ungefär samma betydelse och därför anses vara utbytbara.

## 1.4 Disposition

I det inledande kapitlet så presenteras valet av evidensbaserad praktik inom biblioteket som ämne samt lite kort varför framträdandet och populariteten av denna

kan anses vara en signifikant analytisk punkt för att säga något om hur epistemologiska perspektiv på kunskapsproduktion samverkar med sociopolitiska faktorer för att inverka på praktiken inom svenska bibliotek. Här presenteras även syftet och frågeställningen.

Kapitel 2 innehåller en historisk beskrivning av tidigare historiskt hegemoniska epistemologiska skolor, som alla under sina storhetstider erhöll någon form av tolkningsföreträde när det gällde hur kunskap producerades och vad som räknades som god kunskap. Kapitlet är en historisk sammanställning med som identifiera olikheter samt skillnader mellan olika historiska epistemologiska skolor. Detta kapitel är av stor vikt för att ge oss nödvändig kontextuell bakgrund för att senare i analysen kunna identifiera var EBL positionerar sig epistemologiskt vilket i sin tur är av stor vikt för att kunna analysera EBL som epistemologisk diskurs.

I kapitel 3 presenteras uppsatsens teoretiska och metodologiska ramverk och ansatser. Teori och metod presenteras tillsammans då det är svårt att skilja metod från teori inom diskursanalys. Kapitlet inleds med en presentation av diskursanalysens teoretiska rötter i socialkonstruktivismen följt av en redogörelse av Norman Faircloughs kritiska diskursanalys som kombineras med Antonio Gramscis hegemoniteori för att ge oss de analytiska verktyg som krävs för att genomföra analysen. Här redovisas även uppsatsens material där det redogörs för avgränsningar, urval samt hur materialet är insamlat samt en presentation av hur själva genomförandet är strukturerat.

I Kapitel 4 så presenteras EBL som rörelse för att ge en utförligare bild av hur dess arbetssätt är utformat samt hur det beskrivs och definieras internt. En historisk introduktion följs av en beskrivning och förklaring av metodologiska överväganden och förfaranden samt för rörelsen centrala begrepp.

Kapitel 5 består av själva analysen. Kapitlet inleds med att analysera det diskursiva förhållandet mellan EBM och EBL för att kunna ge oss analytisk klarhet i likheterna och skillnaderna mellan de båda. Andra delen av kapitlet behandlar EBL som en positivistisk diskurs. Tredje delen ägnas åt att analysera hur bibliotekens och bibliotekariers upplevda legitimitetskris som identifierats i materialet påverkar deras benägenhet för att anamma EBL som praktik.

I kapitel 6 så diskuteras resultat och slutsatser som uppstått under arbetet och potentiella risker förknippade med anammande av EBL som arbetssätt för bibliotek.

## 2 Vetenskapsteoretisk översikt

När det hävdas att vetenskapen är speciell för att den bygger på fakta, så antas fakta vara påståenden om världen som kan fastställas direkt genom ett omsorgsfullt, fördomsfritt bruk av sinnen. Vetenskapen ska baseras på vad vi kan se, höra och ta på, och inte på personliga åsikter eller spekulativa fantasier. Om denna iakttagelse av världen genomförs på ett omsorgsfullt, fördomsfritt sätt, så kommer de fakta som på så vis belagts att utgöra en säker, objektiv grund för vetenskapen. Och om det resonemang som för oss från denna bas i fakta till de lagar och teorier som utgör vetenskaplig kunskap är sunt, så kan också den kunskap som blir följden förutsättas vara säker och objektiv.

(Chalmers 2003, s. 21)

Föregående citat är något som skulle kunna sammanfattas vara närmast en *common sense*-uppfattning om vad vetenskap är för något. De flesta av oss skulle vid första anblicken tycka att detta är en ganska resonabel syn på vad vetenskap egentligen är för något. Den bygger på *fakta* som vi själva kan *observera* med våra sinnen, som är fri från personliga åsikter och tyckanden och därför är *objektiv*, samt använder *logiskt* resonerande för att bygga teorier och vetenskaplig kunskap. Som vi kommer se i de följande kapitlen så är det mycket svårare att komma fram till vad vetenskap egentligen är än att följa den ovan givna definitionen (Chalmers 2003, s. 21). Grundpremissen som *fakta*, *objektivitet*, *observation* och *logisk slutledning* har alla inneboende motsättningar och är inte alls så oproblematiska som vi tenderar att tro.

För att bättre förstå hur och varför man gör skillnad på vetenskap som praktik och vetenskapsteori så kommer vi här att diskutera vad skillnaderna mellan dessa två kan sägas bestå av och hur de hör ihop.

### 2.1 Vetenskapsteori och epistemologi

Vetenskapsteori kan sägas vara det systematiska studiet av vetenskapliga aktiviteter och kunskaper. Man kan enkelt säga att det som man försöker reda ur är: vad är vetenskaplig kunskap? Samt på vilka grunder (om några) kan man argumentera för att vetenskaplig kunskap skiljer sig från annat slags vetande? Detta är något som vi kommer att kunna se inte är helt enkelt att svara på. Nils Gilje och Harald Grimen beskriver i boken *Samhällsvetenskapens förutsättningar* (1992) vetenskapsteori som en metavetenskap som i sin tur tränger bakom vetenskapliga utsagor, begrepp och förklaringar för att klargöra och analysera vilka förutsättningar dessa bygger på. Detta menar man är viktigt eftersom alla vetenskapliga aktiviteter eller kunskaper bygger på filosofiska och epistemologiska grundantaganden som forskarna inte alltid är fullt medvetna om därför att de är inkorporerade i den diskurs som utgör forskningsfältet

och forskaren samtidigt är så nära aktiviteten att det blir svårt att på ett objektivt sätt beskriva och analysera den (s. 13). Att försöka analysera en företeelse från insidan är såklart oerhört svårt och att skapa sig en helhetsbild av hur en separat disciplin förhåller sig andra discipliner på ett objektivt sätt kan vara mycket svårt. För att visa på denna problematik med svårigheten att se helheter när man utgår från erfarenhet från sin del av verkligheten kan vi hämta inspiration gammal indisk parabel som historiskt använts för att belysa just detta. Här ska tio blinda män försöka beskriva en elefant (Bärmark & Baldursson 1984, s. 9f). En av dem känner på snabeln och tycker att elefanten liknar en trädgren. En annan får tag i svansen och liknar elefanten vid ett rep. En tredje omfamnar benen och är säker på att en elefant är som ett träd. De övriga männen beskrev också en varsin del och ansåg att just deras uppfattning var den sanna bilden av elefanten. Alla beskriver ju, utifrån sina erfarenheter och intryck vad de uppfattar en elefant att vara men det ger knappast hela bilden av vad en elefant är. Det är helt enkelt lätt att bli fast i en uppfattning att verkligheten är det som ligger närmast ens personliga erfarenheter och helt missa "the big picture". Det är här som vetenskapsteorin kommer in i bilden. Man försöker helt enkelt ta ett steg tillbaka och ge en mer helhetlig bild av hur olika vetenskapliga discipliner hänger samman med varandra, med samhället, med världen och den vetenskaplighistoriska traditionen (Gilje & Grimen 1992, s. 21). Vetenskapsteorin syftar alltså till att göra just en systematisk analys av vetenskapens förutsättningar men även de konsekvenser dessa får när dessa appliceras i någon form av praktik, vare sig det är inom forskning eller inom professionsutövning.

Ovan så visar vi på vetenskapsteori som sätt att avgöra och definiera hur vetenskap skiljer sig från mer allmänt vetande eller kunskap. Nu är det ju så att vetenskap inte har ensamrätt på kunskap även om det är en vanlig bild. När det gäller läran om kunskap i stort, eller kunskapsteori, så kallas den *epistemologi* och är en gren av filosofin som utforskar utsträckningen av och begränsningarna för mänskligt vetande och kunskap (Wallén 1996, s. 11). Centrala frågeställningar är till exempel: Vad är kunskap? Hur får man kunskap? Detta organiserade tänkande kring kunskapens varande och natur är en filosofisk tradition som började så långt tillbaka som med Platons bok *Theaetetus* och har fortsatt av kända tänkare som Descartes, Locke, Hume och Kant som alla bidragit med viktiga insikter i den centrala problematiken om vad vi faktiskt kan säga oss veta om världen (Landesman 1997, s. 190ff.). Nu kan man säga att epistemologin innefattar vetenskapsteori i många frågor eftersom de båda behandlar hur vi kan veta saker men att vetenskapsteorin fokuserar just på utformandet av det *vetenskapliga vetandet*. Vanliga frågor inom vetenskapsteori kan sägas vara huruvida induktion kan vara en metod för att nå fram till säker kunskap? Vad är en naturlag? Beskriver vetenskapsteorier verkligheten, eller hjälper de oss endast göra förutsägelser om utfall? Vad är en vetenskaplig förklaring? Har vetenskapen tolkningsföreträde framför andra metoder för vetande när det gäller kunskap? (ibid.)

Som vi berört ovan så gör man alltså inom vetenskapsteoretiska undersökningar själva den vetenskapliga aktiviteten och kunskapen till objektet för sina studier. Så hur skiljer det sig då från vanlig vetenskap? Inom normalvetenskap så studerar man och försöker uppnå kunskap om olika delar av *världen*; inom biologi studerar man organismer och ekosystem, inom astronomi planeter och stjärnor, inom

samhällsvetenskap studerar man sociala fenomen som exempelvis könsrollsmönster, politiska styrelseformer, klass etc. Utifrån sina objekt så utvecklar man teorier och förklaringar till varför fenomenen beter sig som de gör, sedan försöker man få dessa teorier bekräftade genom hjälp av erfarenhet av olika slag. Därför säger man att vetenskaperna (med matematiken och logiken som undantag) är *erfarenhetsbaserade* discipliner (Gilje & Grimen 1992, s. 20f). Inom vetenskapsteorin fokuserar man på något annat än sinneserfarenhet för att undersöka sina objekt. Det man gör är istället systematiska undersökningar om vilka förutsättningar som normalvetenskapen grundar sig på. Skillnaden är alltså att man, till skillnad från vetenskap, inte försöker skaffa sig kunskap om världen som sådan utan snarare analysera vilka tillvägagångssätt som vetenskapen använder sig av. Gilje och Grimen belyser skillnaden med följande exempel. Tänk dig en schackspelare. Denne *spelar* mot en motspelare och försöker göra denne schackmatt genom att flytta sina pjäser så som spelets regler tillåter och därigenom vinna över sin motståndare. Som spelare så styr spelets regler hans handlande. Om personen istället inte spelar, utan försöker skaffa sig en överblick över vad som kan sägas vara de karaktäristiska dragen hos schackspelet och jämföra det med andra brädspel för att hitta likheter och skillnader så är det en helt annan aktivitet. Då är han inte längre *inne* i spelet utan analyserar det *utifrån*. Som utanförstående så begränsar inte längre spelreglerna hur betraktaren tänker och beter sig. Den normala forskaren kan alltså liknas vid schackspelaren medan vetenskapsteoretikern å sin sida ser sig själv som betraktaren som studerar spelet utifrån (ibid., s. 21).

## 2.2 Epistemologins historiska utveckling

En av huvuduppgifterna för epistemologin har historiskt sett varit att legitimera det vetenskapliga projektet, att verka som garant för att vetenskapen faktiskt producerar kunskap och inte bara allmänt ogrundat tyckande (Landesman 1997, s. 191,194). På grund av denna särställning som vetenskaplig garant har epistemologi spelat en stor roll i utformandet av den vetenskapliga kultur som vi idag har, även om epistemologi som egen disciplin idag är mycket mer av en filosofisk disciplin i sin egen rätt, snarare än endast en vetenskapsteoretisk underbyggnad för vetenskaplig kunskap på ett mer generellt plan.

Genom epistemologins historia så har få rörelser eller strömningar haft en så pass stort påverkan på fältet som *empirismen* har haft. Denna kunskapsteoretiska rörelse lade grunden till *upplysningstidens* ideal och banade även väg för vad som senare kom att bli den *logiska positivismen*<sup>3</sup>, som i sin tur slog igenom i början på 1920-talet och kom att dominera hela den anglosaxiska kunskapsläran under nästan 40 år (Hjørland 2005b, s. 132).

Empirismen, precis som alla vetenskapsteoretiska skolor, var ett barn av sin tid och utvecklades i sin tur som motreaktion till den epistemologiska strömning som kom innan den, nämligen *rationalismen*. Rationalismen förknippas oftast i modern form

---

<sup>3</sup> Den logiska positivismen presenteras utförligare i kapitlet "Logisk empirism"

med tanketraditionen som populariserades av den franske filosofen René Descartes (1596-1650). Empirism kommer av det grekiska ordet *empeireia*, som betyder erfarenhet och syftar till sinnesförmimmelser. Rationalismen är uppkallat efter latinets *ratio*, som kort och gott betyder förnuft. Dessa två teoriskolor syftar på två olika aspekter av kunskap. Den empiristiska grundtanken är att det är våra sinnen som anses vara dels *upphovet* till all kunskap men även att vi genom sinnesförmimmelser *verifierar* kunskapen (Hedin 1996, s. 38f). Rationalisterna däremot betraktar förnuftet som den enda giltiga källan till kunskapen, och att man endast genom resonering kan komma fram till giltig sanning (ibid.). Nu är det här egentligen två olika frågor; där den ena rör kunskapens ursprung, eller *genesis*, d.v.s. hur den uppkommit och varifrån den kommit. Den andra kan sägas utgöra vilket grund man har för kunskapen, hur man kan avgöra dess *giltighet* (ibid.).

## 2.2.1 Empirism

Inom empirismen så menar man alltså att observationer och sinnesförmimmelser är det enda sättet att få kunskap om världen, och att alla utsagor om världen måste reduceras till satser som kan verifieras genom observation. William P. Alston exemplifierar detta på ett förtjänstfullt sätt i *Concise Routledge Encyclopedia of Philosophy*

It is obvious that not all knowledge stems directly from experience. Hence empiricism always assumes a stratified form, in which the lowest level issues directly from experience and higher levels are based on lower levels. It has most commonly been thought by empiricists that beliefs at the lowest level simply "read off" what is presented in experience. If a tree is visually presented to me as green I simply "register" this appearance in forming the belief that the tree is green. Most of our beliefs – general beliefs for example – do not have this status but, according to empiricism, are supported by other beliefs in ways that eventually trace back to experience. Thus the belief that maple trees are bare in winter is supported by particular perceptual beliefs to the effect that this maple tree is bare and it is winter.

(Alston 2000, s 239f.)

Även om empirismen idag ses som en konservativ strömning så måste man vara medveten om att den på sin tid representerade en radikal filosofisk hållning, där man förespråkade ett brott mot gamla auktoritetens verklighetssyn, där man kastade av sig oket av tradition, normer och gamla kunskaper för att vända sig till "naturens stora bok" och avgöra på egen hand vad som var sant och riktigt (Collier 1994, s. 71)

Denna syn på kunskap förde med sig en massa antaganden om världens beskaffenhet (ontologi) och om våra sinnen, språk etc. som alla tillsammans bildar ett komplicerat vetenskapsteoretiskt raster som utgör empirismen som helhet. En viktig och starkt formativ tanke presenterades av John Lockes (1632–1704), en av de filosofer som är starkast förknippad med empirismen (tillsammans med bl.a. George Berkeley (1685–1753) och David Hume (1711–1776)) om att människan föds utan någon som helst kunskap om världen, denne är ett vad han beskrev som "tomt blad" (eller *tabula rasa*) som vi sedan fyller på genom *erfarenhet*. Alla komplexa begrepp som människan sedan tillgodogör sig skapas i sinnet genom en kombination av väldigt enkla koncept direkt kopplade till förmimmelser. Dessa inlärningsprocesser anses vara styrda av specifika associationslagar (Hjørland 2005b, s. 134). Filosofiprofessorn Andrew

Collier identifierar ett par viktiga centrala egenskaper när det kommer till empirismens förhållande till erfarenheten. Först och främst så når människan kunskap endast genom sina *sinnen* som vi nämnt ovan; för det andra så är det en *passiv process* där kunskapen skrivs in människans medvetande av naturen – vi kan alltså inte själva aktivt finna kunskap utan vi får den från naturen; den tredje punkten är att erfarenhet är *individualistisk* – det är alltså fullt möjligt att erhålla och förstå erfarenheter utan att relatera den till andra människor; den fjärde egenskapen är att erfarenhet är *atomistisk* på så vis att varje erfarenhet till fullo kan förstås i sig själv och är endast externt relaterad till andra erfarenheter (Collier 1994, s. 71). Med det menar Collier att även om erfarenheter rent kronologiskt följer efter varandra så innebär det inte att de på något sätt är sammankopplade och del av någon större struktur eller händelsekedja utan bara att de upplevda efter varandra.

Empirismens metodologi består alltså i att hitta väldigt enkla och grundläggande observationer som alla är benägna att hålla med om och utifrån en samling av sådana empiriska fakta dra slutsatser genom generalisation. Nyckelorden för en empirist är sålunda *observation* och *induktion* (Hjørland 2005b, s. 134).

## 2.2.2 Rationalism

I sin extremaste form erkänner *rationalism*, i motsats till *empirism*, inte någon form av sinnesförnimmelser som grund för kunskap. Ett klassiskt exempel som rationalister brukar använda sig av för att kritisera empiristerna syn på observation som grunden för kunskap är färgparadoxen. I sitt exempel om hur empirism bygger sin kunskap ovan så tar Alston upp förmågan att uppfatta ett träd som grönt som en *observation*. En skeptiker menar att empiristen fuskar när den säger att alla kan bilda sig uppfattningen om att trädet är grönt. Förmågan att överhuvudtaget avgöra att ett träd har en färg innebär att du redan innan måste ha en konceptuell begreppsvärld som innefattar både det mer generella konceptet *färg* men även den mer specifika indelningen *grön*, vilken i sig endast existerar i negativt förhållande till resten av färgskalan, alltså avsaknaden av resterande färger så som t.ex. blått, rött, . En sådan, menar rationalisten, kan inte erhållas genom erfarenhet utan förmåga att konceptualisera färg som måste vi ha innan vi föds (*a priori*). (Hjørland 2005b, s. 134f). Dessa på förhand givna grundläggande konceptualiseringar av observationer kallade man för *elementarupplevelser* (Hansson 2011, s. 167). Rationalisterna ansåg att dessa elementarupplevelser utgjordes av odifferentierade helheter som människan kombinerar ihop och på detta vis kan finna likhetsrelationer alternativt skillnader, och genom dessa så kan vi skapa oss allmänbegrepp som t.ex. en viss färg eller geometrisk form.

Idealvetenskapen för rationalismen är geometrin. Denna visade på att det var fullt möjligt att bygga en hel vetenskap utan att överhuvudtaget göra några som helt observationer. En rationalist utgår från grundläggande premisser, som betecknas som självevidenta, och bygger sedan genom logisk slutledning (*deduktion*) sin kunskap (Hjørland 2005b, s. 135).

### 2.2.3 Positivism

Begreppet *positivism* grundlades av den franska filosofen och sociologen Auguste Comte (1798-1857) på 1800-talet när denne försökte visa på hur samhällsvetenskapen borde arbeta enligt samma metoder som naturvetenskaperna. Positivismens grundläggande princip är att det är meningslöst att prata om någon kunskap förutom den vetenskapliga kunskapen. Denna vetenskapliga kunskap baseras på verifikationsregler som postulerar att alla påståenden av nödvändighet måste vara helt och hållet reducerbara till empiriskt observerbara fakta (Nordin 2003, s. 465f; Hamlyn 1995 s. 298). Med dess starka fokus på observerbara fakta som grundsten för all kunskap så är det frestande att tro att positivismen helt enkelt är den brittiska empirismens franska tvillingbror. Dock så finns det viktiga skillnader mellan de båda. Comte uttryckte det själv som att vetenskap inte bara kan bestå av en samling fakta så som han uppfattade att de brittiska empiristerna förespråkade. Han menade att det är vetenskapens uppgift att organisera fakta till bevis för de vetenskapliga lagarna. En enskild, ensamstående fakta kan aldrig inkorporeras som en del i vetenskap på egen hand, den måste alltid sättas i relation till andra kända fakta tillsammans med en vetenskaplig hypotes för att vara vetenskaplig. Comte uttryckte det att "no isolated and pure empirical observance can be certain" (Hjørland 2005b, s. 150). Kincaid sammanfattar positivismen:

Positivism originated from separate movements in nineteenth-century social science and early twentieth-century philosophy. Key positivist ideas were that philosophy should be scientific, that metaphysical speculations are meaningless, that there is a universal and a priori scientific method, that a main function of philosophy is to analyse that method, that this basic scientific method is the same in both the natural and social sciences, that the various sciences should be reducible to physics, and that the theoretical parts of good science must be translatable into statements about observations.

(Kincaid 2000, s. 696)

Här är det också tillfället att betona att positivism inte, som är en vanlig missuppfattning, är synonymt med användandet av kvantitativa metoder. Visst, positivisterna verkar ofta uppvisa en stark förkärlek för statistik och andra kvantitativa metoder (Lundquist 1993, s. 42; Kincaid 2000, s. 696) men det finns även exempel på forskare som använder statistik inom mer kvalitativa studier. Som exempel kan nämnas sociologen och antropologen Pierre Bourdieu som har använt avancerade statistiska metoder i sina studier trots att han verkade inom en tydligt humanvetenskaplig kontext med forskning som definitivt är av kvalitativ karaktär, även om en del av metodiken alltså är strikt kvantitativ (Hjørland 2005b, s. 136; Myrdal 2009, s. 25). Som exemplet med Bourdieu visar så är det alltså inte självklart att man kan dra ett likhetstecken mellan kvantitativ metod och positivism även om dessa oftast står att finna tillsammans. Dock så verkar denna tendens att länka samman kvantitativa metoder med positivism grunda sig i ett vetenskapsfilosofiskt perspektiv där man tillskriver siffror och numerära data en sorts epistemologisk objektivitet som sedan används för att dra generaliserbara slutsatser från. Denna syn på numeralistisk generaliserbarhet och objektivitet är något som antipositivistiska forskare vänder sig emot och kan rimligtvis ses som en bidragande faktor till att det faktum att så få forskare inom socialkonstruktivism använder sig av kvantitativ metod



då man vill undvika att förknippas med positivism (även om man kanske egentligen inte har något emot kvantitativa metoder i sak). Överlag så är denna syn på objektivitet återkommande inom positivistisk forskning där man tenderar att se den enskilde forskaren samt de undersökta objekten som friställda från historiska såväl som sociokulturella positioner. Bedriven forskning menar då att studerade fenomenet kan analyseras som fristående och från några bredare kulturella påverkansgrader (Hjørland 2005b, s. 156). Eftersom man inom positivismen är av den övertygelsen att det genom den vetenskapliga metoden går att eliminera sociala och kulturella påverkansfaktorer och på så sätt nå sann kunskap om faktiska och reella naturlagar och kausala orsakssamband, som kan sägas stå bortom mänsklig påverkan så förstår man att positivisterna ser tämligen oproblematiskt på inflytande från samhället på forskningsresultat (Delanty & Strydom 2003, s. 14f). Det är inte det att man inom positivismen inte erkänner att till exempel sociala faktorer kan påverka och styra vilken forskning som bedrivs och inom vilka samhällsliga institutioner som denna bedrivs. Man förnekar till exempel inte att forskningsanslag till områden som kan vara nyttig och ha relevans för människor, som till exempel medicin, förmodligen har större chans att tilldelas ekonomiska medel än forskning om exempelvis djurs välmående. Det ser man endast som naturligt. Däremot skulle en positivist starkt vända sig emot uttalandet att *själva forskningsresultaten* skulle kunna vara påverkade av det sociala eller kulturella, utan en positivist hävdar att dessa forskningsresultat säger något om *verkliga* och *reella* lagbundenheter som står utanför mänsklig påverkan.

#### 2.2.4 Logisk positivism

Logisk positivism (ibland kallad *logisk empirism*) har av många setts som ett försök att kombinera de två trätande skolorna *empirism* och *rationalism* till ett sammanhängande *episteme*. Den utvecklades i Österrike och Tyskland under det tidiga 1920-talet och var starkt inspirerade av de stora framsteg som gjorts inom logik, matematik och fysik och lade grunden till den moderna vetenskapsfilosofin. De mest kända företrädarna för logisk positivism är den så kallade Wienkretsen, ledda av den tyske filosofen och fysikern Moritz Schlick (1882-1936) (Johansson & Liedman 1981, s. 14-15; Hamlyn 1995, s. 331-332; Gilje & Grimen 1992, s. 57).

Inom logisk positivism förespråkades att kombinera empirismens fokus på observerbara sinnesförmimmelser med rationalismens tankar om a priori kunskap om logik för att formulera till testbara språkliga satser. Inspirerade som man var av just logik så var en av grundpremisserna för stipulerande av hypoteser inom den logiska positivismen att de var tvungna att vara uttryckta i någon form av formell logik som sedan skulle kunna verifieras genom observation. Inom den logiska positivismen så skiljer man därför på två olika huvudgrupper av *kognitivt meningsfulla* utsagor. Den första gruppen består av utsagor där man kan avgöra sanning eller falskhet utifrån själva påståendets innehåll. Dessa brukar kallas för *analytiska utsagor* (t.ex. ”En ungar är ogift” eller ” $2+2=4$ ”). Dessa är inte beroende utav faktiska förhållanden i världen utan kan helt och hållet bedömas vara sanna eller falska utifrån sin interna logik. Den andra typen av påståenden kallas för *syntetiska utsagor*. Dessa är beroende av faktiska förhållanden i världen för att bedömas vara falska eller sanna (t.ex.

”jorden är tredje planeten från solen”, ”tiden är relativ” eller att ”Kant skrev *Kritik av det rena förnuftet*”). För att avgöra sanningshalten så måste dessa utsagor prövas vetenskapligt och empiriskt (Gilje & Grimen 1992, s. 60f). Utsagor som däremot inte är varken analytiska eller syntetiska är enligt den logiska positivismen kunskapsmässigt helt meningslösa som vetenskapliga utsagor. Om de varken kan visas vara sanna eller falska så har vi ingen användning av dem för att utveckla vårt kunnande. För att ett påstående skall kunna anses vara vetenskapligt så måste det alltså uppfylla *verifikationsprincipen* genom att det måste kunna gå att redogöra för hur det ska bekräftas genom observation. Kan ett påstående inte verifieras så kan det heller inte vara kunskapsmässigt relevant. Sådana påstående som alltså inte går att verifiera eller pröva kategoriserar den logiska positivisten som ”*pseudo-påståenden*”. Ett exempel på ett sådant pseudo-påstående är ”Gud existerar” eller för den delen ”Gud existerar inte”. Det finns ingen tänkbar metod eller tillvägagångssätt som på något sätt kan verifiera eller falsifiera en sådan utsaga och ingen tänkbar erfarenhet eller observation som skall kunna hjälpa oss avgöra sanningshalten i ett sådant påstående och därför är påståendet *kognitivt meningslöst*. Detta förhållningssätt medförde att man inom den logiska positivismen var starka motståndare till metafysiken som man tyckte exemplifierade just denna brist på verifierbarhet, och därmed förkastade man denna som tautologisk och innehållslös (Hjørland 2005b, s. 137; Johansson & Liedman 1981, s. 14f; Gilje & Grimen 1992, s. 60f).

En följd av detta argumenterande kring vad som är kognitivt meningsfulla utsagor var att man även behandlade moraliska och etiska utsagor på samma sätt. Det hade funnits många filosofer som hävdade att det gick att hitta moraliska sanningar men detta vänder sig alltså de logiska positivisterna bestämt från. Att hävda att ”det är fel att stjäla” eller ”mord är förkastligt” går heller inte att verifiera om det är sant eller falskt och blir därför lika meningslösa som metafysiska påstående. Därför räknas både moralfilosofi och metafysik som *pseudo-vetenskap*. Nu är det inte så att man förnekar att ett värdepåstående kan inneha mening och därigenom utöva en stark påverkan på oss människor men man måste skilja på ett *uttryck* och ett *påstående*. Ett skratt kan till exempel ge uttryck för och förmedla en glad sinnestämning och en dikt kan exempelvis förmedla melankoli men varken dikten eller skrattet gör ett påstående om världens beskaffenhet och kan därför heller inte sägas vara sant eller falskt (Hansson 2011, s. 164f; Gilje & Grimen 1992, s. 63).

Eftersom man ansåg att den vetenskapliga metoden, alltså att använda sig av a priori-kunskap så som logik som man ansåg existerade innan människan, följde det av detta att den vetenskapliga metoden inte kunde vara färgad av mänskliga normativa ståndpunkter. Därför måste denna per definition vara värderingsfri och objektiv eftersom dessa är mänskliga perspektiv. På så vis argumenterade man för att även god vetenskap i förlängningen och helt logiskt, också måste vara befriad från värderingar eftersom denne baserar sitt vetande på denna pre-humana värderingsfria kunskapsgrund (Hjørland 2005b, s. 137). En konsekvens av att man ansåg *a priori*-logik utgjorde grunden för den goda vetenskapen var att man upphöjde matematiken, men kanske framförallt dess yttersta applikation: fysiken, till den vetenskapliga måttstocken som alla andra vetenskaper skulle mätas efter. Man gick så långt att man resonerade att alla andra vetenskapliga discipliner skulle och kunde infogas inom och under fysiken. Man resonerade som så att alla vetenskaper på ett eller annat sätt kunde

reduceras ner till en rent fysikalisk nivå, en åsikt som kallas för *fysikalism* (Hansson 2011, s. 168). Exempelvis resonerade man som så att även mentala aspekter så som exempelvis psykologi kunde härledas till fysiska interaktioner i hjärnan och därför logiskt borde vara en subdisciplin till fysik. Detta eftersom alla dessa fenomen som rymdes inom psykologin kunde förklaras på ett mer grundläggande plan genom rent fysiska fenomen. En tanke kunde alltså förklaras med hur den fysikaliska interaktionen mellan hjärnans neuroner såg ut, vilket självfallet lydde under de fysiska lagarna. Med samma logik så kunde även sociologi (samhällsnivå) som aggregation av individuella beteenden förklaras genom psykologi (individnivå), som då hamnade två hierarkiska steg under fysik eftersom denna i sin tur förklarade psykologin (Hjørland 2005b, s. 138; Hansson 2010 s. 168f.) Detta är i sig en återgång till ett liknande resonemang som framfördes av Descartes på 1600-talet då denne i sitt verk *The Principles of Philosophy* uttrycker det som: "the whole of philosophy is like a tree, whose roots are metaphysics, whose trunk is physics and whose branches are the other sciences" (Hollis 1994, s. 32).

Much social research uses statistical methods to test hypotheses and implicitly treats statistical inference as a mechanical, purely logical process. Social research also often reports only correlations between variables, drawing no conclusions about causes. Both practices have positivist origins. The early developers of modern statistics were sympathetic to positivism, and interpreted their results as a concrete implementation of the positivists' a priori scientific method or logic of science. The refusal to draw causal conclusions comes in part from the positivist rejection of metaphysics, for many positivists thought causation an obscure metaphysical concept that should be rejected in favour of lawful regularities between observables.

(Kincaid 2000, s. 696)

En bidragande faktor till framgången för logisk positivism var att den tycktes kunna presentera en ren, opåverkad och ahistorisk kunskapsstandard som då kunde användas för att ta fram, av normativa ståndpunkter, oförvanskade sanningar (Bishop 2007, s. 15). Detta antagande att teori och praktik så enkelt kunde skiljas från den vetenskapliga analysen har visat sig vara mycket mer problematiskt än vad representanterna för Wienkretsen förmodligen skulle medgett, något som problematiserats utförligt av den strömning som kommit att kallas postpositivismen.

### 2.2.5 Postpositivism

Den logiska positivismens syn på den vetenskapiga utvecklingen som en kumulativ tillväxtprocess där vetenskapsmän successivt genom den vetenskapliga metoden gör sig av med felaktiga utsagor om verkligheten och hela tiden ökar på vår samling av verifierade och säkra kunskaper fick emellertid en motreaktion i början på 1960-talet. Vetenskapshistorikern Thomas Samuel Kuhn publicerade 1962 sin bok *The structure of the scientific revolution* 1962 kan ses som startskottet på den kritiska vetenskapsteoretiska strömningen som ofta kallas *postpositivism* eller *postempirism* (Gilje & Grimen 1992, s. 105; Chalmers 2003, s. 105f). Postpositivismen är kritisk mot den logiska positivismens tankar om att vetenskaplig utveckling skulle vara linjär och kumulativ och menar att kunskap alltid till viss mån kommer vara betingad av de samhälleliga strukturer som den produceras inom och därför också per definitiv kommer att vara relativ och subjektiv. Den centrala termen inom Thomas Kuhns

historistiska analys av vetenskapens utveckling är *paradigmbegreppet*. Detta begrepp betecknar den allmänt erkända, rådande och dominerande vetenskapliga diskursen under en specifik tidsperiod. Detta paradigm dikterar vilken uppfattning om verkligheten (ontologi) som anses vara korrekt, vilka forskningsfrågor som kan ställas och vilka metoder som får användas för att besvara dessa frågor. Som några exempel tar Kuhn upp exempelvis Newtonsk fysik och den optiska vågläran som både vid givna tillfällen i historien ansågs som en korrekt och given bild den fysiska världens beskaffenhet och de lagar som följde av denna världsbild. Dessa paradigmer stod länge oemotsagda som självklarheter och i stort sett all dåtida forskning på området utgick från och byggde på dessa vetenskapliga premisser när den utformade sina forskningsfrågor. Båda dessa teorier har sedan visat sig vara felaktiga men sågs under sin tid som oemotsägliga självklarheter, och den klassiska newtonska fysiken har nu ersatts av kvantmekaniken (Chalmers 2003, s. 106; Brante 1981, s. 23). Detta är för Kuhn väldigt signifikativt för hur vetenskapen fungerar. Paradigmteorin lägger stor tonvikt vid de vetenskapliga framstegens *revolutionära* karaktär i stark kontrast till positivismens mer *linjära* perspektiv där vetenskapen successivt byggs på i takt med att vi får mer och mer kunskap om världen. Kuhn menar istället att när ett paradigm ersätts av ett nytt så sker detta som en revolution där man totalt överger den gamla teoretiska strukturen för att ersätta den med ett helt nytt ramverk, som är oförenligt med det gamla. Detta skifte från ett vetenskapligt paradigm till ett annat kallade Kuhn för *paradigmskifte* (Brante 1984, s. 176-180). Den stora skillnaden mellan positivismens och postpositivismens syn på kunskap är alltså att positivismen framhåller en sorts utvecklingstanke i upplysningsanda där vi så att säga bygger en kunskapspyramid och för varje våning utvecklar allt mer specifika och precisa fakta om hur världen är förskaffad. För varje våning så kommer vi närmare en förståelse om den sanna världens beskaffenhet som representeras av toppen på pyramiden. Kuhn och postpositivismens menar snarare att för varje gång det sker ett kunskapsteoretiskt paradigmskifte så raserar man grunderna för den tidigare kunskapen som man bevisar vara falsk och börjar om på nytt på andra premisser än tidigare, och den tidigare kunskapen passar då inte in i det nya systemet.

En central tanke för Kuhn var alltså att studera hur den sociala kontexten påverkade vetenskapliga paradigm, där han ansåg att ingen vetenskap kan vara eller är fristående från den sociala struktur den uppstår och verkar i. En av de viktigaste frågorna som Kuhn ställer till oss är hur forskare utbildas till forskare och vilka värderingar som överförs i denna process. Han menar att i den utbildnings- och forskningsstruktur som existerar så präglar man blivande forskare i sin utbildningsprocess med den rådande hemmainstitutionens ideal, attityder och värderingar (Hansson 2011, s. 206). Den sociala kontextens strukturerande effekt på attityder och värderingar för samtida forskare skapar på så vis en slags strömlinjeformning av forskningen inom ett paradigm. Man kan på detta sätt lätt känna igen och relatera till varandras tankesätt och normer vilket skapar en samhörighet. Genom denna samhörighet skapas ett slags "vi-känsla" och en gemensam uppfattning av vad som är en korrekt världsbild. Denna sammanhållning och gränsdragning kring centrala begrepp, metoder och idéer ger en effektiv avgränsning gentemot andra discipliner som därmed kan avfärdas som *pseudovetenskap* och man kan skapa tämligen vattentäta skott mellan vad vetenskap och icke-vetenskap. Denna starka avgränsning som till viss del innebär en kollektiv styrka då man drar åt samma håll, man inspireras av varandra, arbetar på likartade

problem och på så vis kan hjälpa varandra tämligen effektiv innebär samtidigt att man tenderar att utesluta inflytande och utbyte av idéer från det man avgränsar sig från vilket försvårar förnyelse inom ett paradig (ibid. s. 206-207).

En annan ledande vetenskapsfilosof som haft stor påverkan inom den postpositivistiska strömningen är Paul Feyerabend. Feyerabend liksom Kuhn studerade och analyserade vetenskapens framväxt ur ett historiskt perspektiv, och han delade dessutom Kuhns åsikt att de stora vetenskapliga framstegen hade åstadkommit genom *brott* mot den rådande vetenskapliga metoden, snarare än vad man inom positivismen ser som att vetenskap är ett linjärt skeende med kontinuerlig påbyggnad. Feyerabend går längre än Kuhn då han menar att om de stora genombrotten inom vetenskap kommer till genom att man bryter mot rådande vetenskapliga metoder så borde den lämpliga vetenskapliga metoden vara ”anything goes”. Detta är det motto som Feyerabend blivit känd under, där han förespråkar i det närmaste metodologisk anarkism då han anser att det inte finns något demarkationskriterium som kan särskilja vetenskap från icke-vetenskap, och därför finns heller ingen anledning att tillskriva vetenskapen en särställning när det gäller tolkningsföreträde för vår förståelse av världen. Feyerabends kritiserar här vad han uppfattar som *teoretisk monism* och varnar för att en tillämpning av en sådan teoretisk monism när det gäller vetenskap inskränker vår intellektuella kreativitet och konceptuella kapacitet och bör därför anses som farligt för vetenskapens framsteg (Feyerabend 1999, s. 93f).

### 3 Metodologiska och teoretiska ramverk

Denna undersökning har som avsikt att analysera hur synen på vetenskaplighet för evidensbaserat arbete inom biblioteks- och informationsvetenskap kan sägas konstitueras utifrån, samt i sin tur (re)producera, sociala och samhälleliga maktstrukturer när det gäller hur vi ser på produktionen av kunskap. För att utföra detta så har jag valt att analysera förhållandet utifrån ett teoretiskt ramverk av en kombinerad diskursteoretisk och gramsciansk hegemoniteori. I detta kapitel så kommer jag att diskutera och klargöra min för uppsatsen vetenskapsteoretiska utgångsposition samt redogöra för hur jag i denna uppsats kombinerar *kritisk diskursteori* med en *gramsciansk* ansats för att skapa ett analytiskt ramverk.

Denna undersökning kommer alltså göras mot en diskursteoretisk bakgrund. Denna teori valdes för uppsatsen då jag bedömde att just diskursteori är mycket väl lämpad för att tackla de forskningsmässiga utmaningar som ligger mellan denna uppsats grundfrågeställning och det material som behandlas, och även erbjuda analytiskt fruktbara och klargörande lösningar för dessa utmaningar. Det som jag anser vara en av diskursanalysen främsta förtjänster är att den tillåter forskaren att lyfta det analytiska fokuset till en högre nivå. Dock instämmer jag med den kritik som ibland riktas mot diskursteori, och kanske då framför allt Michel Foucaults mer arkeologiskt inspirerade *diskursanalys*, nämligen att det lätt blir för stort fokus på den deskriptiva aspekten av *hur* diskurser formats och utvecklats och inte så mycket förklarande *varför*. Därför kommer diskursbegreppet i denna uppsats berikas med gramsciansk teori som har mer förklarande ambitioner på varför normer, ideal och attityder uppstår, formas och förändras samt vilka samhälleliga, materiella och institutionella strukturer som har en roll i forandet av dessa. Att kombinera olika teorier på detta sätt kan vara problematiskt om dessa inte är teoretiskt jämförbara i den mening att man på detta vis skulle kunna ”plocka russen ur kakan” och skapa en hybridteori som passar ens specifika analytiska syfte att teorierna dör den skull egentligen är kompatibla. Ett sådant *ad hoc*-förfarande för teoribyggande skulle därigenom möjligtvis kunna förklara skilda delar av ett fenomen väldigt tillfredställande utifrån de olika teoridelarna men där dessa delar egentligen bygger på helt olika teoretiska grundprinciper och därför inte skulle kunna ingå i samma analytiska ramverk. Därför är det viktigt att se till att ens premisser, teorier och metoder hänger samman i en integrerad helhet och på ett logiskt plan fungerar som delar i ett sammanhängande paket (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 39f). I detta fall så bygger mycket av den diskursteoretiska gren som jag kommer använda mig av i denna uppsats (nämligen *kritisk diskursanalys* i form av Norman Fairclough) på Antonio Gramscis hegemoniteorier, vilket till stor del säkerställer att de bygger på mycket av den samma post-marxistiska teoristrukturen och därför kommer vara kompatibla. Där de däremot

skiljer sig åt kommer vi diskutera hur och varför detta är användbart som en del i det teoretiska ramverket.

### 3.1 Socialkonstruktivism

Socialkonstruktivism kan sägas utgöra en bred samlingskategori för tankar kring konceptet att vår uppfattning av världen och därmed också vår kunskap av världen anses vara ett direkt resultat av sociala relationer och därmed socialt konstruerad. Med detta menar man att först och främst att det inte existerar någon objektiv eller självklar kunskap eller åtminstone att vi inte kan uppnå en sådan kunskap eftersom den uppfattning vi har om världen inte alls är en direkt avspeglning av en reell verklighet utan alltid måste erhållas genom ett socialt medium: språket. Detta är något som inte är helt självklart vid första anblicken. Är det inte så att vi genom våra sinnen, och då främst synen, ändå kan få information om en reell verklighet? Kan jag inte rikta mina ögon mot en stol och via det ljus som reflekteras tillbaka till mina ögon för att där omvandlas till nervimpulser som i sin tur i hjärnan omvandlas till en mental uppfattning av en stol? Då är väl ändå stolen som jag uppfattar i min hjärna ett direkt resultat av omvärldens signaler? Socialkonstruktivismen menar att när vi skiljer stolen vi ser från exempelvis bordet som står bredvid så beror det på att vi redan konceptuellt vet vad en *stol* är. Vi har ett språkligt begrepp som är *stol* och utan detta skulle vi inte kunna urskilja det synintryck som är stolen från något annat i rummet utan vi skulle bara registrera det som en del av rummet. Förmågan att se en stol är alltså avhängigt att vi redan vet vad en stol är. Här ser vi att språket konstruerar och strukturerar våra begrepp och uppfattningar, och eftersom språket är något som vi människor skapar tillsammans genom sociala interaktioner följer att språket är socialt konstruerat. Därmed blir även vår kunskap om verkligheten socialt konstruerad (Wenneberg 2010, s. 12-13; Burr 1995, s. 3-5; Beckman 2005, s. 89-92). Givet att språk är en social konstruktion följer även en historisk och kulturell betingning på våra sociala konstruktioner. Vår syn på kunskap och världen, våra begrepp och koncept kommer alltid vara formade av och relaterade till den rådande historiska och kulturella kontexten och eftersom språk är kontextberoende och föränderligt så följer att vår uppfattning av världen på samma sätt är kontextberoende och föränderligt (Wenneberg 2010, s. 28-29; Burr 1995, s. 3)

### 3.2 Diskursteoretisk överblick

Ur detta socialkonstruktivistiska perspektiv, vars centrala tes är att vår konceptuella förståelse av världen är avhängigt av vårt språk, utvecklades senare den mycket omskrivna *diskursanalysen*. Den utan tvekan mest inflytelserikaste figuren inom denna teoribildning och som även var den som till stora delar utvecklade dess teoretiska och begreppsliga ramverk var den franska filosofen och idéhistorikern Michel Foucault. Foucault accepterade den generella socialkonstruktivistiska premisen att kunskap inte är en ren och passiv avspeglning utav verkligheten, utan att sanningsutsagor enligt Foucault snarare ska ses som diskursiva konstruktioner,

situerade i specifika diskurser. Därmed ändras även vad som är kunskap och sanning i samband med att diskursen ändras (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 71). Diskurs kan alltså enligt Foucault ses som ett regelverk som i praktiken legitimerade vad som i ett givet socialt sammanhang under en given tid anses vara ”sant” eller ”falskt”, ”bra” eller ”dåligt”, ”sjukt” eller ”friskt” etc. (Bergström & Buréus 2005, s. 309). Diskurs som teori kan alltså ses som socialkonstruktivistisk i och med att den förutsätter att vår tillgång till och förståelse av omvärlden alltid är avhängig språket. Språket ska i detta perspektiv inte bara ses som endast förmedlare utan som ett aktivt subjekt i hur verkligheten framträder för oss. Denna egenskap hos språket som delvis konstituerande för vår verklighetsuppfattning tilldelar språket en enorm makt över människan, dess tankevärld och dess handlande och just maktfrågor är det som är centralt för all diskursanalys (ibid., s. 306) Makt ses inom diskursanalys som struktur snarare än som individens förmåga att utöva makt över andra individer, som process snarare än handling, vilket flyttar fokus från individnivå till en mer strukturell diskursnivå, något som ligger i linje med denna uppsats fokus. Makt är de strukturer och processer som producerar vår sociala värld och i dessa så avgörs vad som är sant och vad som är falskt. Makt är på detta sätt på samma gång skapande som uteslutande. Marianne Winther Jørgensen och Louise Phillips uttrycker detta förtjänstfullt som

Det är makten som frambringar den kunskap vi har och våra identiteter och de relationer vi har till varandra som grupper eller individer. Och kunskapen, identiteterna och de sociala relationerna är alla kontingenta: de är alla vid en given tidpunkt på ett bestämt sätt men kunde ha varit – och kan vara – annorlunda. Därför är makten produktiv eftersom den frambringar det sociala på bestämda sätt. [...] Makten skapar å ena sidan en beboelig omvärld för oss, samtidigt som den å andra sidan skär av alternativa möjligheter.” (2000, s. 45)

På detta sätt så ser vi att maktrelationer och kunskap är centrala delar av en diskurs som står i ett dialektalt förhållande till varandra. Som Foucault själv uttrycker det ”[t]here is no power relation without the correlative constitution of a field of knowledge, nor any knowledge that does not presuppose and constitute at the same time, power relations” (Foucault 1979, s. 27).

Diskursanalysen är starkt inspirerad av den italienska postmarxisten Antonio Gramscis tankar om hegemoni och makt och hur dessa samspelade. Enligt denne så innebär hegemoni ett tillstånd av *organiserat samtycke* till underordnade medvetandeformer, där de härskande klasserna säkerställer rådande maktförhållanden, inte genom våld eller hot om våld utan genom att naturalisera sin version av rätt och fel. På så vis ser de underordnade maktförhållandena som något ”naturligt” och tenderar därför att inte bara acceptera dessa utan även samtycka till deras existens (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 39f).

### 3.2.1 Norman Fairclough och den kritiska diskursteorin

Den specifika formen av diskursteori som jag valt att använda mig av i denna uppsats är den *kritiska diskursteorin* som utvecklats av Norman Fairclough. Denna specifika



diskursteori har som ansats, som namnet antyder, att belysa och analysera samband mellan texter, dess sociala praktiker, ideologier och maktrelationer (Titscher 2000, s. 456). Fairclough själv uttrycker det som

It is moreover a "critical" approach to discourse analysis in the sense that it sets out to make visible through analysis, and to criticize, connections between properties of texts and social processes and relations (ideologies, power relations) which are generally not obvious to people who produce and interpret those texts, and whose effectiveness depends on this opacity.

(Fairclough 1995, s 97)

En central tanke i Faircloughs kritiska diskursteori är alltså att diskurs i kritisk diskursteori inte bara är konstituerande för subjekten som befinner sig inom diskursen utan även att diskursen i sig är konstituerad. Detta förhållande får uttryck i att diskurs blir en form av social praktik som både reproducerar och förändrar kunskap, identiteter och sociala relationer (där även maktrelationer ingår) samtidigt som den själv formas av andra sociala praktiker (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 71). Diskurser står således i ett dialektiskt förhållande till andra sociala dimensioner och kan på så vis sägas vara plastisk och öppen för påverkan vilket i sin tur innebär att diskurser inte är låsta eller permanenta i sin utformning utan hela tiden, åtminstone teoretiskt, är påverkningsbara. Denna sfär av social praktik där kampen mellan olika diskursiva formationer utspelar sig kallar Fairclough för *diskursordning*, och det är alltså det fält inom vilken dessa diskursiva kamper utspelar sig inom. Här ses diskursordning som ett potentiellt eller reellt område för en diskursiv konflikt.

Detta är för mig den stora analytiska förtjänsten med att införa Faircloughs perspektiv. Genom att visa på förbindelserna mellan diskursiva praktiker och bredare sociala och kulturella utvecklingstendenser och strukturer så ser vi att diskursiv praktik både speglar och aktivt bidrar till, social och kulturell förändring (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 83f). Fairclough använder sig alltså av Antonio Gramscis hegemonibegrepp när det gäller att ge en större förståelse av hur social och kulturell praktik formas av ideologiska och politiska strukturer. Fairclough menar att det är de ideologiska och politiska investeringarna som utgör själva tvistemålet för diskursiva kamper eftersom dessa strävar efter att göra just värderingar och normer gällande inom en viss diskursordning. Här använder sig denne av hegemonibegreppet eftersom han med detta syftar till att förklara hur vissa perspektiv blir dominerande - inte genom tvång eller hot om våld utan genom konstruerande av samtycke (ibid., s. 80f). Fairclough definierar hegemoni utifrån Gramsci på följande sätt

Hegemony is leadership as much as domination across the economic, political, cultural and ideological domains of a society. Hegemony is the power over society as a whole of one of the fundamental economically-defined classes in alliance with other social forces, but it is never achieved more than partially and temporarily, as an "unstable equilibrium". Hegemony is about constructing alliances, and integrating rather than simply dominating subordinate classes, through concessions or through ideological means, to win the consent. Hegemony is a focus of constant struggle around points of greatest instability between classes and blocs, to construct or sustain or fracture alliances and relations of domination/ subordination, which take economic, political and ideological forms. Hegemonic struggles takes place on a broad front, which includes the

institutions of civil society (education, trade unions, family), with possible unevenness between different levels and domains

(Fairclough 1992, s.92)

För att vidare kunna skapa oss en bättre teoretisk bild av hur hegemonibegreppet fungerar och kan sägas vara av relevans för denna undersökning får vi gå lite närmare originalkällan.

### 3.3 Antonio Gramsci och hegemonibegreppet

Antonio Gramsci är en av de mest inflytelserika postmarxisterna och som vi har sett ovan så har dennes idéer och begrepp varit instrumentella i formandet av stora delar av den diskursanalytiska verktygslådan. Gramsci kan sägas ha varit postmarxist i den meningen att han rör sig bort ifrån det ekonomiskt deterministiska och historiematerialistiska perspektivet som presenterades av Marx och intar ett mer dialektiskt förhållande mellan de klassiska marxistiska analysenheterna av *bas* och *överbyggnad*. Den klassiska marxismen menar att samhällets materiella produktionsförhållande utgör den ekonomiska *basen* för samhällen och denna bas strukturerar och definierar sammansättningarna och förutsättningarna för samhällets sociala, kulturella och ideologiska formation som tillsammans utgör *överbyggnaden*. Gramsci behåller i sin teoribildning dessa enheter men överger den ortodoxa marxistiska idén om att basen styr överbyggnaden och menar istället att det existerar en växelverkan mellan dessa två och att de ömsesidigt påverkar varandra (Adamson 1980 s.175, 195ff; Morera 1990, s. 135; Raber 2003, s. 35-36). Här ser vi tydliga likheter mellan Fairclough och Gramsci, där Fairclough menar att den sociala praktiken speglar men också aktiv formar de diskursiva praktikerna.

Tillsammans så utgör totaliteten av ett samhälles bas och överbyggnad vid en specifik tidpunkt en social formation som Gramsci benämner som ett *historiskt block*. Det historiska block som vi kan sägas befinna oss i är ett neoliberalt kapitalistiskt historiskt block som karaktäriseras av tankar om kapitalistisk liberal demokrati. Ett historiskt block som en social formation är beroende av politiska principer och allianser och är hela tiden utsatt för förhandling, utmaning och förändring. Inom det historiska blocket så organiseras det hegemoniska inflytandet över samhället genom att kontrollera den politiska agendan, men den påverkas i sin tur av interna skiljaktigheter i kombination med påverkan från externa historiska villkor och imperativ (Adamson 1980 s. 176). Douglas Raber betecknar detta förhållande som ”a form of social contract: it is relatively stable but subject to renegotiation” (2003, s. 36). Det historiska blocket kan sägas vara aggregationen och utfallet av materiella och ekonomiska förhållanden (ekonomiska basen) i en dialektisk relation till människors sociala aktörskap (överbyggnaden). Inom ett historiskt block så finns det alltid motstridiga eller revolterande kontraformationer som utmanar det rådande hegemoniska inflytandet även om dessa inte alltid är starka nog att utöva speciellt stor påverkan. Intressena hos den styrande klassen och intressena hos de underordnade klasserna, vilka är präglade och betingade av förhållandet mellan basen och överbyggnad, står alltid i motsats mot varandra och det är i kampen mellan dessa som

Gramsci menar att förändring sker och uppstår. Denna kamp utspelar sig på ett ideologiskt och politiskt plan och handlar om ett tolkningsföreträde för den politiska, sociala, kulturella och ekonomiska agendan. Där hegemonin speglar den styrande klassens intressen så svarar *kontrahegemonin* som representant för de underordnade klasserna. Kampen mellan det hegemoniska inflytandet och kontrahegemonin tar sig formen av ett *positionskrig*<sup>4</sup> (Adamson 1980 s. 223ff; Raber 2003, s. 38f). Hegemoni är resultatet av en dynamisk process och kan aldrig vara stationär även om den ibland i tider av en svag kontrahegemoni kan vara väldigt stabil. Detta positionskrig mellan hegemoni och kontrahegemonin pågår ständigt och dessa två krafter formar kontinuerligt varandra. Det kontrahegemoniska motståndet tvingar hegemonin att förändras för att på bästa sätt möta utmaningen från den förra och idéer och praktiker inom kontrahegemonin som ses som hotande av det hegemoniska tillståndets assimileras och anpassas till det hegemoniska idealet vilket har effekten att det neutraliserar och avvärjar dessa kontrahegemoniska idéer. Detta brukar kallas *co-optation* och är ett nyckelbegrepp för upprätthållandet av ett historiskt block (Adamson 1980 s.175, 195ff).

Douglas Raber menar att en hegemoni förlitar sig på ett ideologiskt och moraliskt ledarskap utövat genom aktörer inom det civila samhället mer än genom direkt eller strukturellt våld. Samtidigt som det är ett väldigt effektivt sätt att värna om en ledande position genom att det reproducerar "its own position as privileged historical subject in the social formation" (2003, s. 41) så är det just detta beroende av en intellektuell grupp som ledande för hegemoni som även gör systemet sårbart. Han skriver vidare att "[i]t is precisely this need to rely on intellectual and moral leadership that opens a dominant hegemony to a challenge of its legitimacy on its own terms and suggest historical roles for intellectual groups, including professionals" (a.a. s. 40).

### 3.3.1 Organiskt intellektuella

Förändring inom ett historiskt block sker alltså enligt Gramsci genom ett positionskrig mellan hegemonin och kontrahegemoniska krafter. Drivande för detta positionskrig är potentiellt sett den sociala grupp som han benämner som *organiskt intellektuella*. Här gör Gramsci skillnad mellan *organiskt* intellektuella och *traditionellt* intellektuella. Han identifierar en intellektuell i generella termer som en person som utövar en "organizational function in a wide sense - whether in the field of production, or that of culture, or that of political organization" (Raber 2003, s. 44). De organiskt intellektuella kan ses som en länk mellan bas och överbyggnad inom ett historiskt block och är essentiella för det praktiska och ideologiska utövandet av makt inom hegemoni. Organiskt intellektuella är alltså de som leder och skapar nya sociala formationer inom ett historiskt block. Inom ett kapitaliskt historiskt block ser Raber exempelvis tekniker, ingenjörer, direktörer, ekonomer, advokater, bibliotekarier och även informationsspecialister som en potentiell del av denna grupp av organiskt intellektuella som är

---

<sup>4</sup> Min översättning. *War of position* i original

organizers of capitalistic hegemony and its culture, and they play central strategic and ideological roles in the superstructure [överbyggnad; min övers.] that reproduces capitalistic relations of productions. These intellectuals “are the dominant group’s deputies exercising the subaltern functions of social hegemony and political government” [...] They are organized and related by the historic bloc through its industrial and state bureaucracies, serving the bloc by fulfilling certain functions that require their expertise and by providing the bloc with a “homogeneity and an awareness of its own function, not only in economic, but also in the social and political fields”

(Raber 2003, s. 44-45)

Skillnaden som Gramsci gör mellan vad han benämner som organiskt intellektuella och dem som vi normalt benämner intellektuella (*traditionellt intellektuella* enligt Gramsci), som exempelvis akademiker, läkare, advokater, journalister etc. är att dessa trots att de av allmänheten alltså uppfattas som oberoende sociala krafter, och ibland även kritiska gentemot rådande ordning, egentligen har en starkt konservativ och stabiliserande funktion för den rådande ordningen. Dessa traditionella intellektuella fungerar egentligen som skapare och distributörer av normer och värderingar som *upprätthåller* de existerande socioekonomiska förhållandena istället för att ifrågasätta och utmana dem, och är inte kontrahegemoniska överhuvudtaget utan det är genom denna grupp som de ledande klasserna upprätthåller sin hegemoni över resten av samhället (Darity 2008, s 66). Robert Cox beskriver det som att ”[i]f they [the intellectuals] reflect the hegemony, these institutions and ideologies will be universal in form. i.e., they will not appear as those of a particular class, and will give some satisfaction to the subordinate groups while not undermining the leadership or vital interests of the hegemonic class.” (2003, s. 58). Dessa traditionella intellektuella är rester av de organiskt intellektuella som existerade under en tidigare framväxande, och numer konsoliderad och ledande social klass som inte vill eller kan se att de numer fungerar som upprätthållande av den existerande ordningen snarare än som en progressiv kraft för förändring av rådande samhällsnormer (Thomas 2010, s. 417). Dessa intellektuella har alltså assimilerats av den rådande sociala eliten. Detta sker på ett av två olika sätt. Antingen så är dessa traditionellt intellektuella en rest av de progressiva organiskt intellektuella från en tidigare historiskt period som drivit igenom ett hegemoniskt maktskifte och därigenom en samhällsförändring. Här kan vi som exempel tänka oss att jurister och akademiker, som var drivande i processen att avskaffa feodalismen sedan konsoliderade sin särställning i, och därigenom verkar för att behålla den strukturella maktbalans som de var med att skapa. En annan process som avvärjar potentiellt revolutionära idéer och positioner är genom *co-optation* som vi diskuterade ovan. Där assimileras dessa intellektuella in i det rådande historiska blocket och ges på detta sätt ett begränsat spelutrymme inom de existerande regelverken och avvärjas därigenom på sin revolutionära natur då de lyfts in i de rådande maktstrukturerna omvandlas från kritiska element till en del av denna kontrollapparat.

Gramsci begrepp *intellektuell*, vare sig traditionell som organiskt, inbegriper inte speciella intellektuella egenskaper hos individen. Snarare så är rollen som intellektuell en egenskap av den sociopolitiskt relationella position och funktion som innehas av den intellektuella i fråga. Alltså handlar det om en relationell organisatorisk maktposition (potentiell som reell) för den intellektuella som är avgörande för dess status som intellektuell. Gramsci bedömer alltså den intellektuella

kapaciteten hos en individ enbart på dess relationella funktion och maktposition inom ett specifikt historiskt och politiskt sammanhang. Han skriver

All men are intellectuals, one could therefore say: but not all men have in society the function of intellectuals. When one distinguishes between intellectuals and non-intellectuals, one is referring in reality only to the immediate social function of the professional category of intellectuals...this means that, although one can speak of intellectuals, one cannot speak of non-intellectuals....There is no human activity from which every form of intellectual participation can be excluded.

(Gramsci i Raber 2003, s. 44f.)

De mekanismer som gör hegemonisk kontroll till en väldigt effektiv kontrollform är samma mekanismer som också gör systemet sårbart. Ett moraliskt och intellektuellt ledarskap baserat på de dominerade klassernas samtycke, utövat genom sociala formationer snarare än politiskt och statligt tvång, öppnar ett hegemoniskt styre för påverkan och hot inifrån. Samma strukturer som är utformade för att ge systemet en buffert mot kontrahegemoniska krafter genom att assimilera dessa för att avvärja den kritik som förs fram, öppnar ju även upp systemet för förändring inifrån. Som vi kan se så finns det stora likheter mellan den diskursanalys som vi beskrivit i avsnitten ovan och Gramscis hegemonibegrepp där man behandlar makt, maktstrukturer och förändring av maktförhållanden på liknande sätt.

### 3.4 Material

Mitt empiriska material för denna undersökning kommer bland annat att bestå av samtliga ledarartiklar (23 st.), som hittills publicerats<sup>5</sup> i den ämnesspecifika vetenskapliga tidskriften ”*Evidence Based Library and Information Practice*” som startades 2006 och kommer ut kvartalsvis fungerar som en samlande punkt för EBL-intresserade. Denna tidskrift har kommit att bli något av den centrala tidskriften för det som nu är evidensbaserat arbete inom bibliotek och bedöms kunna återspegla en någorlunda representativ bild av hur man inom EBL-rörelsen själva presenterar och diskuterar sin teoribildning. Detta eftersom tidskriften är skriven av, och riktar sig till, en publik som antingen redan använder sig av evidensbaserat arbete och vill förkovra sig alternativt är intresserad av att starta upp sådant arbete och för detta vill ha inspiration på var och hur man börjar arbeta evidensbaserat inom bibliotek. I denna tidskrift så samlar man de artiklar som presenteras inom olika kategorier utifrån deras innehåll, metod och syfte. I undersökningen så behandlas de artiklar som berör EBL ur ett metodologiskt och vetenskapsteoretiskt perspektiv och dessa utgör en del av det empiriska materialet då dessa bedöms kunna ge en vidare inblick i det evidensbaserade ramverket inom diskursen. Vidare kan vara värt att nämna att tidskriften är av vetenskaplig karaktär där alla artiklar genomgår en Peer review-granskning av dubbelblind-karaktär och publiceras dessutom som Open Access. Värt att notera är att ledarmaterialet inte genomgår en Peer review-granskning då detta inte

---

<sup>5</sup> I skrivande stund är det allt som allt tjugotre nummer från volym 1(1) 2006 - volym 6(3) 2011.

är forskningsartiklar utan mer allmänna kommentarer och iakttagelser kring aktuella frågor och utveckling inom området. Detta är också en bidragande anledning till varför dessa valts ut för analys, då de rimligtvis bör kunna ge en mer informell och mer ohämmad bild av EBL-proponenternas syn på sitt eget område.

Som en sista kompletterande överblick till dessa två sorters artiklar så kommer även handboken för bibliotekarier som vill använda sig av EBL; *Evidence-based Practice for Information Professionals* (Booth & Brice 2004) att inkluderas i det empiriska materialet. Denna bok bedöms komplettera det lite mer informella perspektivet från ledarartiklarna och det mer teoretiska perspektivet från de vetenskapliga artiklarna. Att få med både de pragmatiska och teoretiska perspektiven kan sägas vara av vikt eftersom EBL-rörelsen själv har som uttalat mål att ”föra yrkespraktik och teori närmare” inom sitt område och därför bedöms det som relevanta att få med båda dessa perspektiv i det empiriska materialet.

Det studerade textmaterialet kommer sammanfattningsvis alltså bestå av 1) 23 stycken ledarartiklar skrivna av personer som är drivande krafter bakom spridandet av EBL som diskurs<sup>6</sup>. Dessa antas representera den mer informella diskussionen inom området som därför kan behandla, belysa eller på annat sätt ger uttryck för de mer informella ståndpunkterna inom EBL. 2) Ett urval av vetenskapliga artiklar med mer teoretisk utgångspunkt för att belysa den epistemologiska ståndpunkt som representeras inom EBL-diskursen. 3) Närläsning av ovan nämnda handbok för användning och applicering av EBL inom yrkespraktiken för att vidare belysa hur diskussionen kring sambandet mellan teori och praktik är formerad.

### 3.5 Genomförande

Denna uppsats kommer framförallt att hur vi kan förstå utbredandet av EBL som metod för biblioteksarbete, men för att sammanhängande kunna genomföra detta kommer även en ganska omfattande del att ägnas åt epistemologi, eller kunskapsteori, inom samhällsvetenskap som bredare strömning. Fokus kommer att ligga på hur evidensbaserad praktik importerats till, tillämpas, och dessutom får allt större utrymme inom biblioteks- och informationsvetenskap.

För att avgränsa uppsatsen så kommer undersökningen begränsa sig till att redogöra för de epistemologiska rörelserna som har haft historiskt störst betydelse för utvecklingen av vetenskapsteori. Detta är av vikt för att kunna redogöra för det historiska vetenskapsteoretiska sammanhang som EBL utvecklas ur och vilka anknytningspunkter som finns och som vi därför måste förhålla oss till. Undersökningen kommer dock inte vara en komparativ studie av hur EBL förhåller

---

<sup>6</sup> Hit räknas exempelvis: Denise Koufogiannakis (Assisterande redaktör (Evidence Summaries), Collections and Acquisitions Coordinator, University of Alberta Libraries). Jonathan Eldredge (Associate Professor and Interim Coordinator Learning Design Center, Health Sciences Library and Informatics Center University of New Mexico) Lindsay Glynn (Redaktör och Public Services Librarian and Instruction Coordinator, Health Sciences Library Memorial University of Newfoundland, St. John's)

sig till var och en av dessa epistemologisk rörelse, utan de redogörs för att på så sätt visa på generella ställningstaganden om världen, kunskap och kunskapsteori som varje vetenskapsteoretisk skola måste förhålla sig till, för att sedan positionera EBL gentemot dessa ställningstaganden.

Uppsatsen är gjord med till viss del diskursanalytiska metoder där man analyserar språk och argumenterande. I ett sådant arbete är systematik, stringens samt väl underbyggda och tydligt presenterade resonemang en viktig del av arbetsprocessen för att synliggöra arbets- och analysprocessen. Detta är även något som eftersträvat i detta arbete. Framför allt så yttrar det sig i användandet och presenterandet av hela källcitat där en källa uttrycker en ståndpunkt eller resonemang istället för att nöja sig med att sammanfatta, och genom detta även tolka, vad jag uppfattar vara andemeningen för dessa. På detta vis så utelämnas inte läsaren enbart till min tolkning utan har möjlighet att själv bedöma vad som sägs i originalkällan och hur detta används i uppsatsen. Genom att på detta sätt explicit presentera källcitat blir det tydligt och enkelt för läsaren vad som faktiskt har uttryckts i detalj samt vilka slutsatser som författaren dragit utifrån detta och själv alltså göra en bedömning om korrektheten i slutsatser och argumenterandet kring dessa. Detta underlättar för läsaren att följa med i författarens resonemang och verkar därigenom för att underbygga undersökningens *intersubjektivitet*<sup>7</sup> (Lundquist 1993, s. 51). Jag har eftersträvat ett sådant öppet och tydligt förhållningssätt genom hela arbetsprocessen för att på ett tydligt sätt göra arbetet och framställningen rekonstruerbar för läsaren så att denne själv kan sättas sig in i hur jag nått fram till mina slutsatser och för sin egen del avgöra om tillvägagångssättet är systematiskt och korrekt, samt om resultaten som produceras verkligen är rimliga utifrån den metod som tillämpas på materialet.

---

<sup>7</sup> För en närmare diskussion om intersubjektivitet se exempelvis Lundquist (1993) eller Bjereld m.fl. (2009)

## 4 Evidence Based Librarianship

Evidence-based librarianship offers a decision making framework, which integrates the best available research evidence. By employing this framework and the higher levels of research evidence it promotes, [...] librarians can lay the foundation for more collaborative and scientific endeavors.

(Eldredge 2000 s. 289)

I detta kapitel så presenteras evidensbaserat arbete inom bibliotek för att ge en utförligare bild av hur arbetssättet är utformat samt hur det beskrivs och definieras internt. En historisk introduktion följs av en beskrivning av metodologiska överväganden och förfaranden.

### 4.1 Bakgrund i den medicinska kontexten

Evidensbaserad Medicin (EBM) är en rörelse inom den medicinska professionen som uttrycker principen att varje åtgärd inom sjukvård och medicinsk yrkespraktik skall vara baserad på den bästa tillgängliga vetenskapliga kunskapen. Denna strävan har alltid varit närvarande inom en profession med så stort fokus på akademisk utbildning och med en kunskapsmassa i ständig förändring i takt med att en stor andel yrkesutövare är forskningsaktiva. Själva EBM-begreppet lanserades dock inte förrän i början på 1990-talet av en internationell forskningsgrupp (till största del från Nordamerika) när man ville understryka vikten av explicit och precis kunskapsbas för sin yrkespraktik. Genom att man på ett strukturerat sätt införde och institutionaliserade användandet av vissa universella specifika skalor och regler för metodologiska tillvägagångssätt och publicerande för forskning inom klinisk medicin, så har man stimulerat en tämligen omfattande kunskapsproduktion när det kommer till framförallt systematiska översikter och metaanalyser. De har dessutom genom standardisering och utveckling inom informationsteknik och databaser lyckats få ett betydande internationalt inflöde av forskningsresultat (Nationalencyklopedin 2011c; Dalrymple 2010, s. 1790ff).

Nu är det inte så att det bara är inom biblioteksvärlden som isolerat fält som man bestämt sig för att applicera och introducera evidensbaserad praktik i sin verksamhet, utan även fler discipliner utanför sjukvård och medicin har hakat på trenden med evidensbaserat arbete. EBP i olika former återfinns numer inom så vitt skilda fält som socialt arbete, kriminalvård (framför allt när det gäller skyddstillsyn och rehabilitering), pedagogik, skolarbete och HRM (Human Resource Management)



(Booth & Brice 2004, s. 3). Denna tämligen stora och snabba spridning av evidensbaserat arbete kan argumenteras vara en indikator på den stora attraktionskraften som rörelsen utövar. Lockelsen ligger bland annat i att den ofta presenteras som resurseffektiverande, i och med att den antas minska behovet för egna ”trial-and-error”-åtgärder inom verksamheten då man har tillgängliga bevis på åtgärder som är vetenskapligt prövade och bedöms att fungera inom ens yrkeskontext. Dessutom så används den också för att stärka yrkesutövaren i sin yrkesroll då det uppfattas som att man genom inkorporerandet av forskningsresultat har mer ”kött på benen” när man ska rättfärdiga sina beslut och åtgärder. Detta eftersom man kan hänvisa till en extern auktoritetskälla i form av forskningsfältet snarare än att behöva argumentera på egen hand för beslutet (Glynn 2006b, s. 2) (Busby 2008, s. 82-83).

Även om EBL-rörelsen har sina rötter i, och växte fram ur, de medicinska bibliotekens samarbete med läkare och forskare inom evidensbaserad medicin (EBM), så innebär det inte att man för den saken skall helt enkelt dra likhetstecken mellan EBM och EBL. De två rörelserna har lite olika fokus och målgrupper vilket påverkar utformningen av både dess praktik och föreskrifter även om de självklart är väldigt lika och har identiska ideologiska och teoretiska rötter. EBM å sin sida är anpassat för att verka och fungera inom en klinisk-medicinsk kontext där patienter och sjukdomar är subjektet för undersökningar medan EBL strävar efter att på bästa sätt ge vetenskapligt stöd, eller bevis, för beslutsfattande inom de strukturella ramar som utgör både omfattande institutionell bibliotekspraktik, men även ner till individuellt informationssökningsbehov (Eldredge 2006, s. 342).

## 4.2 Definitioner och perspektiv inom EBL

Vad är då denna företeelse som kallas *Evidence-based Librarianship*? Det har föreslagits ett par olika definitioner under rörelsens framväxt sedan slutet på 1990-talet. Eldredge förslag på hur man kan urskilja EBL lyder:

Evidence-Based Librarianship (EBL) seeks to improve library practice by utilising the best available evidence in conjunction with a pragmatic perspective developed from working experiences in librarianship. [...] EBL applies the best-available evidence, whether based upon either quantitative or qualitative methods [...] lending priority to higher levels of evidence from the research.

(Eldredge 2000, s. 291.)

Crumley och Koufogiannakis utgår från en mer procedurell definition när de beskriver EBL som följer

Evidence-Based Librarianship (EBL) is a means to improve the profession of librarianship by asking questions, finding, critically appraising and incorporating research evidence from library science (and other disciplines) into daily practice. It also involves encouraging librarians to conduct research.

(Crumley & Koufogiannakis 2002, s. 62)

Eftersom EBL i huvudsak behandlar hur en yrkesutövare på bästa sätt bör inkorporera redan existerande och publicerade forskning (även om man också uppmuntrar bibliotekarier att faktiskt göra egen forskning) i sin yrkespraktik för att på så sätt förbättra "the quality of professional judgments" (Booth & Brice 2004, s. 7) så är det mycket viktigt att det finns en stor kunskapsbas av publicerad forskning att ösa ur. Just tillgängligheten till nypublicerad forskning har tidigare varit ett stort problem för exempelvis EBM-rörelsen i början på 1990-talet då man var beroende av högpris med databaser på CD som köptes in och var tvunget att fysiskt uppdateras och kompletteras med internationella telefonsamtal för att få tillgång till det senaste forskningsmaterialet. I och med den globala informationsutvecklingen med internet och digitaliseringen av det mesta av forskningsmaterialet så har man som bibliotekarie nu tillgång till forskningspublikationer på ett tidigare oöverträffat sätt vilket ger utövare tillgång till en otroligt mycket större kunskapsbas för sina beslut. Den globala kommunikationsrevolutionen har även möjliggjort skapandet av internationella databaser, så som exempelvis *Cochrane Collaboration* inom medicin och biomedicin vars framgång gett upphov till ett liknande samarbete vid namn *Campbell Collaboration*, som är verksam inom pedagogik, kriminalvård och socialt arbete. Båda dessa organisationer arbetar för att publicera forskning med standardiserade metoder, nyckelord, indexering och abstracts så att all forskning inom dessa databaser är tillgängliga för systematiska forskningsöverblickar och metastudier och möjliggör därmed den sorts evidenssammanställningar som utgör stommen av EBP (Booth & Brice 2004, s. 18; Beverly 2004, s. 90ff.).

Förespråkare för EBL talar ofta om att man vill återinföra ett vetenskapligt perspektiv till B&I, som exemplifieras av Jonathan Eldredge när han uttrycker det: "Evidence-based librarianship seeks to reintegrate the 'science' back into library science." (2000 s. 290). Eftersom användandet av ordet vetenskap kan vara tvetydigt som vi sett exempel på i ovanstående kapitel om epistemologins historia så är det förtjänstfullt att mer specifikt definiera vad som menas med termen när man talar om vetenskap. Därför tar Eldredge upp en definition som han tycker sammanfattar EBL-ståndpunkten på detta område:

Science is cognitive, involving accurate observation and clear description, hypothesis generation, data gathering and interpretation, and the creation of theory. But science is also a state of mind: skeptical, open, balanced, respectful of evidence, thorough, always on the alert for bias.

(Eldredge 2000, s. 290)

Enligt definitionen ovan ser vi att man använder termer som *observation*, *data gathering* samt att man ska vara *respectful of evidence* när man förtydligar vilken vetenskapssyn man förespråkar. Som namnet också antyder så en central grundprincip inom EBL framhållandet av just *bevisen* eller *evidensens* roll inom vetenskapen. För att lösa problematiken med hur man väger olika bevis mot varandra så är det inom EBL vanligt att man hierarkiskt listar bevis efter deras upplevda bevisstyrka, där bäst bevis med starkast evidens hamnar högst och bevis med lägst evidens i botten (fig 1.1). I topp ligger systematiska överblicksstudier av kvantitativa undersökningar eller meta-sammanställningar av tidigare forskning. Dessa tillsammans med *Randomized Controlled Trials* (RCT) räknas inom EBL som en

sorts ”guldstandard” för vad som räknas som bra bevis (Eldredge 2000, s. 295). Längst ner på listan hittar vi de kvalitativa metoderna, så som exempelvis fallstudier, etnologiska observationer, fokusgrupper etc. Dessa kvalitativa metoder bedöms vara alltför benägna att influeras av forskarens egna åsikter och förförståelse för att vara pålitliga bevis. Man anser det viktigt att göra allt för att undvika att forskningsresultatet blir påverkade av forskarens förförståelse och tolkningar och det påpekas ofta att en utövare av EBL alltid ska vara uppmärksam på sådant. Detta anser man inom EBL i stor mån kunna undvikas genom att alltid försöka hämta sina forskningsresultat från studier utformade efter de första nivåerna av bevis (se fig. 1.1), eftersom man upplever att den kvantitativa forskningen som representeras där, genom sin metodologiska utformning i stort eliminerar sådan inblandning från forskaren (Eldredge 2000, s. 292).

**Fig. 1.1**

Levels of EBL evidence	
1.	Systematic reviews of multiple rigorous research studies
2.	Systematic reviews of multiple but less rigorous research studies, such as case studies and qualitative methods
3.	Randomized controlled studies (RCTs)
4.	Controlled-comparison studies
5.	Cohort studies
6.	Descriptive studies
7.	Case studies
8.	Decision analysis
9.	Qualitative research (focus groups, ethnographic observations, historic, etc.)

(Eldredge 2000, s. 292)

Att arbeta enligt evidensbaserad praktik inom bibliotek betyder att man låter sitt arbetsflöde följa fem grundläggande steg som brukar definieras på lite olika sätt av olika proponenter inom diskursen men som i stort sett alltid har samma fem kärnpunkter.

1. Identification of a problem or question
2. Finding, as efficiently as possible, the best evidence to answer the question
3. Appraising the evidence for validity and usefulness
4. Applying the results to a specific population
5. Evaluating the outcome of the intervention

(Booth & Brice 2004, s. 6; Eldredge 2006, s. 342)

Den punkt som har mest vetenskapsteoretisk relevans och därför är mest intressant för denna uppsats är punkt 3: att värdera bevisstyrka hos forskningsresultat för att bedöma hur användbart det är. För att kunna avgöra huruvida ett forskningsresultat är relevant så använder man sig inom EBL av tre kriterier: *validitet*, *reliabilitet* och *tillämpbarhet* (Booth & Brice, s. 105). Med validitet så menar man här ”to which

extent the results of the research are likely to be free from bias [...] In other words, is there some flaw in the way the research has been done that might 'explain away' its findings" (ibid.), alltså hur mycket forskaren själv bedöms ha påverkat eller influerat resultatet, antingen genom sammanställningen av resultaten eller genom utformningen av undersökningen, där mindre påverkan från forskaren är bättre för *validiteten*. Som ett exempel på en forskningssituation med en metod där forskaren potentiellt kan ha inverkan på resultatet lyfter Booth och Brice fram följande situation:

Consider if you were to stand in your library with a clipboard, taking notes. How would users react? How would the staff respond? Their observed behaviour would probably differ, even if almost imperceptibly, from that when they are not observed.

(Booth & Brice, s. 105)

Kärnan i validitetsfrågan är alltså på vilket sätt, om något, forskningsmetoden som används kan tänkas ha färgat eller påverkat resultatet. *Reliabilitetskriteriet* används för att bedöma huruvida resultaten av en studie är gångbara som reproducerbart fenomen och inte bara ett slumpresultat. Här vänder man sig i första hand till statistiska tekniker för att bedöma reliabiliteten hos ett resultat, med resonemanget att med desto högre frekvens ett fenomen påträffas i resultaten, desto säkrare kan man vara på att detta inte är en slump. Denna metod "[i]t should be mentioned that at this point that that these statistical approaches do not relate to some 'absolute truth' but, rather, stem from arbitrary decisions on likelihood. Statisticians regard 5% (or 1 in 20) as a threshold for chance – if something occurs more frequently than this they consider it unlikely to have happened by chance" (Booth & Brice, s. 105). Så även om man inte talar om kausala samband så använder man statistik för att kunna åberopa korrelationssamband mellan fenomen och därigenom förklara hur faktorer påverkar varandra. Det sista kriteriet är alltså *tillämpbarhet*, något som relateras till i vilken grad resultaten sannolikt kan ha en positiv effekt på ens verksamhet. Man är inte bara intresserad av huruvida man kan se och mäta en skillnad mellan två alternativa åtgärder utan tillämpbarheten återfinns i den grad som åtgärden har påvisbar positiv effekt, alltså helt enkelt om det rimligtvis är värt att genomföra (ibid.).

#### 4.2.1 Randomized Controlled Trial (RCT)

As we understand it at the present time, the only acceptable rigorous proof of causal relationships is from a study that involves manipulation of two or more groups randomly constituted from a common population, with full attention to confounding and observer bias.

Edmond A. Murphy - *The logic of medicine* (1976)

Den genomgående högst rankade av de faktiska forskningsmetoderna (här bortser vi från meta-analyser och systematiska studier som endast fungerar som sammanställande av andra forskningsresultat och därför inte bör ses som egna metoder *per se*) inom EBL är vad som kallas *Randomized Controlled Trial* (RCT, eller på svenska randomiserad klinisk studie) och denna metod anses vara det mest rigorösa forskningsverktyget som finns att tillstå. RCT:s benämns ofta på grund av sin strikta metodologiska utformning som en sorts "guldstandard" inom evidensbaserad

praktik i alla dess former (Eldredge 2000, s. 295) och innehar därmed en epistemisk särställning inom inte bara EBL utan alla evidensbaserade praktiker. På grund av denna syn på RCT:s som överlägsen forskningsmetod så förtjänar den att vi tittar närmare på vad som urskiljer just denna metod som bättre än andra forskningsmetoder. Detta har stor betydelse för att vi ska kunna analysera synen på kunskapsproduktion inom EBL, då den lyfts fram som den bästa vetenskapliga metoden över alla andra.

En RCT utformas enligt tre huvudprinciper, nämligen (1) studieobjekt - detta är traditionellt inom den kliniska medicinen patienter, som delas in i två eller fler grupper som i sin tur blir tilldelade olika behandlingar eller interventioner för att man ska kunna upptäcka skillnader i dessa interventioner. Vanligt är att en av grupperna inte får någon intervention alls, eller placebo och denna räknas som en kontrollgrupp som man jämför utfallet i interventionsgruppen mot; (2) forskarna randomiserar (slumpar) varje studieobjekt till en grupp för att få en jämn fördelning av studieobjekten mellan dessa; samt (3) alla studieobjekt i de olika grupperna studeras för att mäta effekten, om någon sådan kan identifieras, av interventionen (Eldredge 2000, s. 294-295.). Det viktigaste momentet i en RCT är själva randomiseringen av studiepopulationens fördelning. Man menar att genom att slumpa fram gruppernas fördelning så motverka man ojämnheter av egenskaper i bestånden som i sin tur skulle kunna göra att skillnader uppstår mellan interventionsgrupperna som inte kan härledas till själva interventionen. Eldredge citerar Rothman:

It is crucial to understand that randomization does not lead to identical distributions [...] but only to distributions that tend, in repeated trials, to be identical, the tendency increasing as the size of the study group increases. Thus, randomization works very well to prevent confounding in large studies but it is less effective in smaller studies [...] Because successful randomization allows one to account for uncontrollable confounding, randomization is a powerful technique for ensuring valid causal inferences from studies, large or small.

(2003, s. 37)

Randomisering används alltså för att förhindra att det uppstår skillnader i grupperna och försöka säkerställa att dessa är så pass jämlika som möjligt och att det enda variabel skiljer grupperna åt är själva interventionen som ska testas. Därigenom är det större sannolikhet att, om man erfar en skillnad i utfall mellan grupperna, att denna skillnad beror på själva interventionen då alla andra variabler är lika i grupperna. Randomiseringen görs efter att man kompenserat grupperna för skillnader i kända och synliga variabler som kan tänkas ha påverkan på utfallet - så som ålder, kön, diet, utbildning, geografi etc. Detta resonemang grundar sig i att det finns så oerhört många okända variabler att ta hänsyn till när man t.ex. testar en ny medicin, och då kanske framförallt när det gäller olika genetiska dispositioner, att det inte är görbart att kompensera för alla dessa variationer och därför slumpar man för att, på en större skala, få ett jämlikt utfall.

## 5 Analys

Analysen i denna uppsats är gjord i tre faser. Den börjar med att beskriva hur EBL förhåller sig till sin föregångare inom medicin: EBM, samt hur vi kan förstå deras skillnader alternativt brist på skillnader. Den andra fasen består i att svara på uppsatsens första frågeställning nämligen inom vilket vetenskapsteoretiskt perspektiv som vi kan positionera EBL och på vilka grunder och utsagor som vi kan göra detta. Den tredje fasen består i att analysera och svara på vilka effekter ett anammande av EBL kan tänka få för synen på kunskapsproduktion inom bibliotekssfären och varför det kan tänkas få det. Denna analys kommer göras mot det diskursteoretiska ramverk som presenterats i metodkapitlet.

### 5.1 Det diskursiva förhållandet mellan EBM och EBL

Jag berör i analysen inte enbart evidensbaserad praktik inom bibliotek (EBL) som diskurs utan även gå tillbaka till dess rötter och diskutera dess kopplingar till evidensbaserad medicin (EBM). Jag är medveten om att det kan uppfattas som problematiskt att dra för stora slutsatser utifrån utsagor som gjorts inom EBM och applicera dessa på EBL-kontext eftersom utövare inom den senare själva ofta vidhåller att det finns särskilda distinkta skillnad mellan dessa två aspekter av evidensbaserad praktik då den ena rör sig inom en mer naturvetenskaplig kontext (klinisk medicin) och den andra i en traditionellt mer humanistisk kontext (bibliotek). Men då dessa två skolor ändå delar samma epistemologiska grundantaganden när det kommer till synen på vetenskaplig kunskap och relationen mellan forskare och omvärld så bedömer jag det som relevant för analysen att dra paralleller mellan dessa båda, och då speciellt för att belysa, analysera och diskutera vissa teoretiska grundantaganden som utelämnas i det empiriska källmaterial som är grunden för denna studie. Den ovan nämnda skillnad på kontextuell tillämpning antas ha effekter på hur evidensbaserad praktik formerar sig inom ett visst professionellt område. Detta visar sig exempelvis i EBLs (något) mindre hierarkiska förhållande till evidensförhållanden som vi diskuterat ovan. Problemet för EBL är att detta förhållningssätt alltför ofta verkar ha formen av en slags läpparnas bekännelse, där man kort i ett förord eller inledning bedyrar att man visst tycker att alla bevis kan ha samma förklaringsförmåga så länge de är anpassade till den forskningsfråga som ställs men sedan fortgår med att fokusera på kvantitativa metoder som de bästa och framhåller risken att forskarens egen tolkning kontaminerar data vid olika former av kvalitativ forskning. Vidare så har det varit svårt att utröna, utöver den något mindre hierarkiska synen på bevisstyrka, hur EBL-diskursen nämnvärt skulle skilja sig från

EBM-diskurs. Detta är något som sällan eller aldrig diskuteras inom det empiriska material som studerats i denna undersökning på annat sätt än att man deklarerar det som ett faktum. Ibland deklarerar man till och med att fokusera på att försöka särskilja evidensbaserad biblioteksverksamhet från evidensbaserad praktik i allmänhet kan tänkas motarbeta det som man anser vara effektivt med EBP från första början.

[A]ttempts to invent a specialty labelled 'evidence-based librarianship' might be considered retrograde when compared with the advantages of allying ourselves to the already established movement of evidence-based practice. There are inherent weaknesses in defining the speciality only in terms of its difference from, rather than its similarities to, other domains of evidence-based practice."

(Booth & Brice 2004, s. 7)

Detta visar på att man inte lägger någon större vikt vid att påvisa skillnader mellan diskurserna utan snarare är oroliga för att disassocieras *från* EBP. Detta kan argumenteras vara ett tecken på att man inte upplever det som ett problem att vara så starkt förknippade med evidensbaserad medicin som vetenskaplig diskurspraktik med allt detta medför, utan snarare ser det som en styrka att förknippas med ett fält som uppfattas ha en stark vetenskaplig trovärdighet som klinisk medicin har och att man därmed distanserar sig från den relativism som humanvetenskaperna ibland associeras med.

## 5.2 Evidence Based Librarianship som positivistisk diskurs

Jag har under arbetet med denna undersökning och närläsningen av mitt empiriska material hittat flertalet punkter som knyter EBL till en positivistisk diskurs. Många gånger så intar man en synbart relativt okritisk inställning till den vetenskapliga metodens förmåga att ge tillgång till vad man anser vara objektiva fakta. Nedan så kommer jag att presentera och diskutera de utsagor av detta slag som jag stött på i mitt material.

En vanlig, och visar det sig i mitt material ganska väl grundad, uppfattning bland motståndare till EBL är att denna lyfter fram vissa forskningsmetoder som överlägsna andra – att man inom diskursen ger tolkningsföreträde för kvantitativa forskningsmetoder på bekostnad av kvalitativt inriktade sådana och därmed i förlängningen bidrar till att upprätthålla den positivistiska hegemonin inom området. Detta, menar Booth och Brice är en felaktig uppfattning. De hävdar att EBL "does not assume the innate superiority of any particular research design. Instead it echoes the advocates of evidence-based medicine in reasoning that the selection of an appropriate study design will be determined by the nature of the question being asked." (2004, s. 9). Det viktigaste menar de är alltså att anpassa sin metod till den forskningsfråga som ställs. Men även om Booth och Brice här förespråkar att man anpassar val av metod för att ge bästa möjliga svar till en specifik forskningsfråga och att "[t]he best available evidence might be produced from quantitative or qualitative research designs" så framhåller man dock "more rigorous forms over less rigorous forms of evidence when making decisions" (2004, s. 7). Vad menar då Booth och

Brice med ”more rigorous forms of evidence”? De svarar själva på denna fråga genom följande: ”Central to understanding critical appraisal is the so-called ’hierarchy of evidence’ [...] This attempts to convey graphically the respective merits of different research designs according to their validity.” (Booth & Brice 2004, s. 109). Här deklarerar man att värdet (*merit*) hos en forskningsmetod tydligt kan rangordnas enligt dess validitet och att man gör detta enligt den hierarkiska rangordning som Eldredge presenterat (fig. 1.1). Här återfinns kvantitativa metoder med RCT i spetsen (eller sammanställningar av dessa) och mer kvalitativt inriktade metoder som exempelvis intervjuer och fallstudier i botten. Det är talande att man inom EBL har en accepterad och etablerad hierarkisk skala för att differentiera bevisvärdet av olika vetenskapliga studiers vetenskapliga relevans, en sådan modell lämnar egentligen inget utrymme för diskussion, tolkning eller debatt kring vad som ska anses som mest respektive minst vetenskapligt. Det ligger i själva naturen av en hierarkisk modell att det finns något som är bättre och något som är sämre och att dessa går att placera i en värderande skala. Denna hierarkiska syn på vetenskaplighet för tankarna till den syn på vetenskaplighet som kallades fysikalism som vi stötte på i vår genomgång av den logiska positivismen, där man ansåg att fysiken kunde ses som grunden till all annan vetenskap. Man kunde då se fysiken som stammen hos ett träd där all annan vetenskap sågs som primära, sekundära eller tertiära grenar ut från denna stam som var grunden. Både dessa modeller och präglas av ett starkt hierarkiskt resonerande kring vetenskaplighet och världen som sådan, där man tämligen oproblematiskt lyfter fram viss vetenskaplighet över annan. När man på detta vis så explicit deklarerar att olika vetenskapliga metoder kan rangordnas enligt bevisstyrka där kvantitativa metoder är starkast och kvalitativa metoder hamnar längst ner så är det svårt att ta sådana uttalanden som – ”[t]he best available evidence might be produced from quantitative or qualitative research designs” – som annat än ett försök att avsvära sig kritik för sin syn på kvantitativ forskning som helt enkelt mer önskvärd och bättre än kvalitativ forskning.

Den forskningsmetod som man alltså värderar högst och utgör det man betecknar som *mest rigorös* av de kvantitativa metoderna, den randomiserade kliniska studien (RCT) är knappast så oproblematiske som forskningsmetod som man gärna ger sken av. Martyn Hammersley menar att ”built into randomised controlled trial methodology is a rather simple conception of causality, of how a treatment generates outcomes” (Hammersley 2005, s. 90). Detta kännetecknar en syn på världen, social som fysisk som mekanistisk, lagbunden och kausal.

När det inom positivism talas om bevis som objektiva, verkliga återgivning av verkligheten menas att man genom en korrekt utformad vetenskaplig metod mycket väl kan negera och utesluta eventuella inslag av jäv eller partiskhet baserat på eventuell förförståelse hos forskaren i fråga. Genom detta så är man övertygade om att forskning kan rendera i sanna fakta om verkligheten, som i sig själva inte kan vara subjektiva. Just objektivitet är, som vi tidigare diskuterat, en grundläggande egenskap hos fakta som epistemologiskt begrepp inom positivismen. Tanken är att de fakta som erhållits genom den *vetenskapliga metoden*, till skillnad från andra slags fakta som inte genomgått samma process, upphöjs till statusen vetenskapliga bevis och därmed också kan räknas som i viss mån sann kunskap (Goldenberg 2006 s. 2623). Detta verkar vara en av lockelserna med att använda sig av EBL, att användare av metoden



kan förlita sig på det faktum att man baserat sina beslut på den objektiva ”sanna kunskapen”. I mitt material så är det återkommande att man refererar till sådana begrepp som ”sanning” som exempelvis i citatet “Is the study a close representation of the truth?” (Booth & Brice 2004, s. 109) där man anser att det finns en sanning och att en bra studie ligger närmare sanningen genom att man använder sig av en bättre vetenskaplig metod. Att man dessutom anser att det går att skilja teoretisk från praktisk vetenskap visar man när man skriver: “EBL constitutes an *applied* rather than theoretical science. EBL merges scientific research with the pressing need to solve practical problems” (Crumley & Koufogiannakis 2002, s. 62) Här har man perspektivet inom EBL att det man gör är helt enkelt att applicera vetenskap vilket gör att man inte behöver köra fast i teoretiska resonemang kring varför man utför sin forskning på ett visst vis. Denna syn på EBL kan tolkas som att applicerad vetenskap gör det möjligt för forskaren att distansera sig från sitt studieobjekt och placera sig från en objektiv plattform där man även kan frigöra sig från sina sociala och kulturella kontexter för att göra sin vetenskapliga analys. Detta kan ses som symtomatiskt för evidensbaserad praktik i allmänhet där man uttalar sig som att det finns en objektiv konsensusbild av vad vetenskap är där man inte behöver diskutera de teoretiska och sociala grunderna för denna. Detta är signifikativt för den ena sidan i det dualistiska förhållande till metodologi som Martyn Hammersley beskriver i sin artikel ”Philosophy’s contribution to social science research on education” (2006). Hammersley menar att inom vetenskaplig litteratur som berör metodologiska frågor så kan man identifiera två förhållningssätt: *methodology-as-philosophy* och *methodology-as-technique* som skiljer sig åt i deras förhållningssätt till vad som är god metodologi.

Methodology-as-technique portrays research as the deployment of particular methods or procedures, those are taken to be scientific. These are viewed as distinguishing science from humanistic disciplines, with the former being capable of demonstrating empirical conclusions and building knowledge, by contrast with the endless disputes and lack of cumulation characteristic of non-scientific fields. By definition, from this point of view, any science must break away from philosophy and no longer be dependent upon it.

(Hammersley 2006, s. 274)

Methodology-as-philosophy [on the other hand] raises fundamental questions about the very pursuit of social and educational research, challenging the goal of knowledge, the ideal of truth and the possibility of objectivity.

(ibid.)

Felsteget som man gör inom vad Hammersley kallar *methodology-as-technique* är att man antingen tror att en vetenskaplig metod inte behöver ha en ontologisk eller epistemologisk grund eller att man helt enkelt förutsätter att alla sådana frågor redan gjorts redundanta genom en upplevd självklarhet i perspektivet på dessa underliggande vetenskapsteoretiska frågor och som man därigenom inte behöver diskutera påverkan eller relevansen hos dessa. Detta är ett förhållningssätt som man har verkar ha anammat inom EBL då man i det material som utgör denna studie sällan eller aldrig berör frågor om vilken ontologi eller epistemologi som man baserar sina metoder på. Detta kan upplevas som att det i bästa fall rör sig om att man tycker att det är överflödigt att tala om epistemologi, vilket kan ses som oansvarigt, eller i värsta fall som att man vill undvika en diskussion om legitimiteten och korrektheten av sina

metodologiska slutsatser utifrån sina epistemologiska utgångspunkter, vilket i så fall skulle kunna anses vara vetenskapligt oärligt. Poängen är att oavsett vilket av dessa två läger man anser att EBL tillhör så lämnar de läsaren i mörkret gällande vilka premisser som lett fram till att vissa bevis är bättre än andra och varför det kan tänkas vara så. När Booth och Brice skriver exempelvis att "most importantly, the evidence summaries will allow for an *objective* [min kurs.] critique of research, which in turn allows library and information professionals to make more informed decisions about the quality of the research and weigh this into the local decision making", så uttalar man sig som att det finns objektiva fakta som kan ses som oberoende av filosofiska resonemang och att man genom att använda sig av dessa "objektiva" fakta som beslutsgrund möjliggör ett effektivare professionsutövande. Detta är generellt återkommande för hur man skriver och resonerar kring förhållandet mellan forskning, epistemologi och teori. På flera ställen när det inom EBL talas om styrkorna hos metoden som sådan så görs en poäng av att framhålla att EBL "is pragmatic rather than theoretic." (Dalrymple 2010, s. 1790) eller att "EBL constitutes an *applied* rather than theoretical science. EBL merges scientific research with the pressing need to solve practical problems." (Crumley & Koufogiannakis 2002, s. 62) vilket visar på att man *inte vill vara* teoretiska utan snarare framhåller sin pragmatiska och ateoretiska hållning som något positivt och eftersträvansvärt. Användare av EBL ska helt enkelt inte behöva bekymra sig om snåriga filosofiska eller teoretiska spörsmål kring de epistemologiska premisserna för utformningen av metoden, det är redan fix och färdigt för att producera "objektiva fakta".

### 5.3 Legitimitetskris

Som vi kan se i den första delen av analysen så positionerar sig EBL-diskursen ganska tydligt inom ett positivistiskt vetenskapsteoretiskt perspektiv. Frågan som nu ska besvaras är hur vi kan analysera utbredandet av den evidensbaserat arbete för bibliotek som diskurs och fenomen samt vilka samband, om några, som kan påvisas med kontemporära socioekonomiska, politiska och kulturella strukturer och förändringar.

Som avsnittet ovan analyserat positionerar sig EBL i den positivistiska färan av epistemologiska strömningar med de medföljande karakteristika och attityder som följer av detta. Vidare kan man också argumentera för att anammande och tillämpandet av EBL som arbetssätt inom biblioteksområdet medvetet eller omedvetet bidrar till spridningen av just ett positivistiskt förhållningssätt till kunskap på både ett *externt* plan, där man sprider uppfattningen om överlägsenheten hos positivistiska metoder utåt samt på ett *internt* plan, där det enda gångbara metodologiska förhållningssättet för projekt och utvärderingar inomorganisatoriskt är positivistiska. Detta kan för det första verka exkluderande för andra epistemologiska perspektiv på kunskap genom att man fråntar andra vetenskapliga metoder förklaringsvärde och evidensstyrka samt för det andra vara begränsande för urvalet av forskningsresultat som är gångbara som evidens för en verksamhet. *Internt* kan tillämpandet av en positivistisk metod få följderna att man inom sin organisation tenderar att fokusera på kvantitativa metoder och nedvärdera forskningsresultat av mer kvalitativa slag vilket

bidrar till en kvantitativ resultatfixering inom professionen som också verkar diskriminerande mot annan forskning. *Externt* så kan vi identifiera framförallt två sätt som bibliotekarieprofessionen, genom användandet av positivistiska arbetsmetoder, bidrar till spridandet av detta epistemologiska perspektivs särställning som måttstock av vad som är bra kunskap. Traditionellt och historiskt har bibliotekarieprofessionen innehaft en viktig symbolisk särställning och position som en slags kunskapens väktare, där biblioteken ansetts vara en sorts garant för ”god” kunskap och bibliotekarierna som väktare med nycklarna som ger tillgång till denna kunskap. Om biblioteksprofessionen, som en sorts galjonsfigur för god kunskap propagerar ett positivistiskt perspektiv som något att föredra framför andra metoder så kan man rimligen anta att detta bidrar till en skiftning där positivismen får mer tyngd och genomslagskraft som det rätta metodologiska förfarandet. För det andra så besitter biblioteksprofessionen även utöver den symboliska rollen som kunskapens väktare en högst reell position som *gatekeepers* för vilken information eller kunskap som medborgare och allmänheten får tillgång till. Genom att kontrollera vilka böcker som köps in eller inte köps in, vilka böcker som gallras eller sparas, vilka man skyltar med, genom vilka databaser man köper in, genom vilka tidskrifter man betalar för, genom vilken litteratur som rekommenderas och tipsas om i referenssamtalet, genom vad man lär ut om informationssökning etc. etc. I varje sådan instans så har bibliotekarien en faktiskt och konkret påverkan på vad för kunskap som ska lyftas fram alternativt förbises. På detta vis ser vi att bibliotekarien har en högst reell roll som godkännare av vilket material som allmänheten får tillgång till och genom detta kan man givetvis påverka vilken syn på kunskap som lyfts fram, men även, och minst lika viktigt, vilken kunskap som inte lyfts fram och därmed exkluderas ur kunskapsparadigmet. Behöver detta då vara ett problem för professionen? Som vi har berört innan så står alltid makt och kunskap i ett dialektalt förhållande till varandra, där de både skapar, påverkar och återskapar varandra. Eller som Michel Foucault uttryckte det ”[t]here is no power relation without the correlative constitution of a field of knowledge, nor any knowledge that does not presuppose and constitute at the same time, power relations” (1979, s. 27). Då biblioteksyrket som vi visade ovan har en viss både upplevd men även faktisk särställning när det gäller kunskapsproduktion så innebär det även att man utgör en del av den maktrelation som kontroll över kunskap innebär. Detta innebär att vare sig bibliotek vill eller inte så utövar dessa till en viss grad makt genom sin position som *gatekeepers* av kunskap.

När EBL introducerades från den klinisk-medicinska praktiken på slutet av 1990-talet så var det ingen större skillnad mellan de två praktikerna utan grundprinciperna om evidensbaserat arbetet lånades in tämligen oförändrade från EBM. På senare år så har en viss förändring och anpassning till en mer utpräglad bibliotekskontext genomförts till stor del som svar på kritik som har lyfts fram mot EBL-diskursen som positivistiskt (som i grunden är samma kritik som framförts från olika håll mot EBM)<sup>8</sup>. Ett sätt att se denna utveckling är att följa den trend som på senare år fått utöware att stegvis börja ifrågasätta den strikt hierarkiska indelningen av evidensstyrkor som följde med från EBM. Man kan se denna utveckling som en

---

<sup>8</sup> Se exempelvis Goldenberg 2006 eller Worral 2010

anpassning till den mer samhällsvetenskapliga miljö som B&I utgör. Laval Hunsucker beskriver denna utveckling inom EBL på följande sätt:

[M]any EBLIP advocates seem to have abandoned the positivistic mindset and the science-based approach that informed the movement's early development. More than a decade of additional reflection and experience appear to have eroded the confidence that unequivocal evidentiary (re)sources will be necessarily or readily available to us; the optimism that, if they are, their appropriateness and the application of them to actual situations can be considered a more or less straightforward affair; and the too facile supposition that empirical methodologies familiar from the medical and some social sciences can or should be, also for us, the great guiding light.

(Hunsucker 2009, s. 80)

Men varför har denna utveckling skett där EBL anammat kritik från postpositivismen och till viss del verkat förändrat sin syn på den grundläggande epistemologin inom fältet? Min analys är att det grundar sig i vad jag kallar en diskursiv *legitimitetskris*. Något som varit återkommande när jag har studerat mitt empiriska material har varit tankar om just *legitimitet* inom professionen och inom praktiken. Legitimitetskrisen kännetecknas av bibliotekariernas uppfattning om att deras professionalitet ifrågasätts utifrån. Antingen av användare av bibliotekstjänsterna eller ovanifrån ifrån statliga finansierare som ifrågasätter bibliotekens relevans och roll. Glynn skriver om vad hon uppfattar som en generell uppgivenhet hos professionen om ifrågasättandet av dess kompetens

I feel that as an information specialist I can take pride in the fact that the soul of my field, information, is essential to the world around me. Think about this when you feel yourself getting cynical about research and the validity of your profession (don't tell me you've never been there)

(Glynn 2008c, s. 2)

För att råda bot på denna uppfattade brist på, som Glynn uttrycker det, ”validitet” inom yrket så förespråkar denne att man tar chansen och anammar en evidensbaserad praktik, speciellt som denna gett resultat inom medicinska bibliotek där man enligt Glynn fått större trovärdighet i sin yrkesutövning i och med införandet av evidensbaserad praktik som metod.

EBP is standard practice in the health professions and is swiftly gaining solid ground in the social sciences, education and in government. Our profession prides itself on being on the cutting edge of information access and management: if information professionals choose not to adopt the model, which has been proven time and time again to be effective, they risk being placed outside cutting edge, innovative practice. Is that where we want to be?

(Glynn 2007b, s. 2)

Samma argumentation anför Lorraine Busby när hon även spelar på uppfattningen om forskningsbibliotekariens mindervärdighetskomplex gentemot de akademiker som utgör användarna av biblioteken. Hon lyfter fram ett forskningsideal i form av forskarutbildning som bara några utvalda bibliotekarier tar del av och presenterar sedan evidensbaserad praktik som en möjlighet för resterande bibliotekarier att ändå ta del av samma vetenskapliga trovärdighet som medföljer en forskningsutbildning.

In the academic world we participate in an environment that elevates research methodology and processes to a pedestal that is under-pinned with peer-reviewed validation using universally accepted standards. Librarians are, by training and inclination, service oriented rather than research oriented. Those of us truly interested in exploring the profession from a research-based perspective usually register for and complete a PhD program. There is no better preparation for research than the PhD process. Most librarians, however, have not chosen to follow that route. Without the credibility of a PhD we need to ensure that our professional practice activities are based on more than just perceptions and assumptions. Just as clinicians ensure that appropriate patient care follows from evidence based decisions, so too must those working in the information world ensure that professional practice activities are grounded in appropriate evidence-based decisions.

(Busby 2008, s. 82-83)

Så vi kan se att en jakt på ökad legitimitet för professionen verkar vara en drivande faktor för införandet EBL. Man upplever att yrkeskompetensen hos bibliotekarierna ifrågasätts och man behöver ett motmedel för att motstå denna kritik och vänder sig till EBL för svaret. Som vi såg i citatet från Laval Hunsucker ovan så har det skett något av en moderering av det självklara tillskrivandet till bevishierarkins förträfflighet inom EBL, på grund av en utbredd skepsis och kritik från både vetenskapsteoretiker och andra yrkesutövare. Detta skifte kan kännetecknas med skiftningen från Booth, Brice och Eldredge övertygelse om den hierarkiska bevisskalans övertygelse till en mer modererad ståndpunkt som uttrycks av Denise Koufogiannakis

Research, and trying to incorporate research into decision making, is far more complicated than following the rules of a simple hierarchy – in fact, doing so may harm the entire process and leave practitioners without any hope of finding ‘good’ evidence on which to base their decisions. In my opinion, it is time to do away with hierarchies, as they do us no favours. Rather than challenging us to think critically about each and every question, a hierarchy creates a false sense of being able to quickly determine research worth.

(Koufogiannakis 2010c, s. 2)

Hon speglar även kritiken om den starka anknytningen till EBM och bristerna av att förlita sig på kvantitativ metodik

Today I am even more resolved that it is time to remove the concept of a hierarchy of evidence from EBLIP. This concept is tied very closely to the medical model of evidence based medicine (EBM) and is solely focused on quantitative research. Library and information studies (LIS) is a social sciences discipline and as such is concerned mostly with questions of why we do things and how people function in the world. The actions of people are complex and not easily fit into tidy boxes of absolute truth, as are commonly given preference in science, technology and medicine fields.

(Koufogiannakis 2010c, s. 1)

Jag har i mitt material sett en gradvis skiftning från en starkare övertygelse kring förträffligheten av införandet av en tämligen oförändrad införsel av evidensbaserad praktik från EBM till EBL (som representerat av Eldredge (2000; 2002) och Booth & Brice (2004)) till de ovan nämnda artiklarna av Hunsucker och Koufogiannakis som förespråkar en förändring och anpassning av metoderna till den sociala kontext som bibliotek och biblioteksarbete innebär. Detta tolkar jag som en respons mot och ett

försök att försvara införandet av EBL från den kontrahegemoniska och postpositivistiska kritik som framförts och därmed vara ett led i vad som Gramsci benämnde som *co-optation*. Alltså assimilerandet av kritiska ståndpunkter för att oskadliggöra deras påverkan. Det innebär inte att de institutionella eller organisatoriska förutsättningarna förändrats eller att man slutar förespråka sin metod utan bara att man ytligt förändrar sin modell för att minska kritikens påverkanskraft. Men denna förändring och anpassning från kritik kännetecknar ett dualistiskt förhållande och roll för bibliotekarien där man kan påverka.

Som vi identifierat ovan så besitter bibliotekarien som profession och biblioteken som institution en kunskapsmässig maktposition och särställning som gatekeepers för kunskapsflödet till allmänheten, denna särställning sätter i gramscianska termer bibliotekarien i en relationell och funktionell roll som *organiskt intellektuell*. Man uttrycka det som att biblioteken är en del av det rådande historiska blockets ideologiska utövning, då de institutionellt är den del av statsapparaten och därmed återspeglar den rådande hegemonins ideal, och därför är ett instrument för maktutövande. Men som vi tidigare sett så är denna form av maktutövande genom samtycke baserat på intellektuellt och moraliskt ledarskap något av ett dubbeleggat svärd. För samtidigt som biblioteken i sin maktposition inom statsapparaten till viss del utövar kontroll över kunskapsproduktion och informationstillgång så befinner sig bibliotekarien i sin roll som organiskt intellektuell även i en position där denne kan agera kontrahegemoniskt just på grund av denna maktposition. Som exempel kan lyftas fram bibliotekens relativa frihet och autonomi att kontrollera urval av litteratur (även om det finns riktlinjer som reglerar vissa biblioteks samlingar så är dessa oftast uttryckta i skyldighet att bevara viss litteratur, som exempelvis pliktexemplar, snarare i förbud från att införskaffa viss litteratur och blir snarare tillåtande än förbjudande i sin natur) och tjänster. Detta är såklart meningsfullt och ger biblioteken ett visst mått av makt. Samtidigt som biblioteken existerar som del i en rådande demokratisk diskurs och statsapparat som garanterar dessa vissa strukturella friheter så finns det definitiva kontrollmekanismer genom vilka hegemonin kan verka tvinganden. Detta kan vara genom minskandet av anslag eller andra ekonomiska incitament. Eftersom biblioteken är en del av statsapparaten och får sina ekonomiska medel från denna så begränsar detta det kontrahegemoniska rörelseutrymmet för biblioteken när man är beroende av den rådande hegemonin för sin verksamhets existens.

Och det är i detta dualistiska förhållande som vi kan förstå framfarten av EBL i ljuset av de kommentarer om bristen på extern och intern legitimitet som vi sett ovan. Joanne Gard Marshall anspelar i det första numret av EBLIP på det faktum att hälsopolitiska riktlinjer rekommenderar en införsel av evidensbaserad praktik inom medicin och att detta influerat spridandet av konceptet även till det informationsvetenskapliga fältet

Since medicine was one of the first professions to develop and use EBP, it is not surprising that health science librarians have been in the forefront of adopting evidence based librarianship. The cost containment issues in health care generally have been strong drivers for examining current physician practices in relation to outcomes and building the scientific knowledge-base upon which to make clinical decisions. EBP is being mandated through public policy documents and various funding agencies, making the concept even more prominent. [...] Many LIS graduate programs include a research methods course in their curriculum and the first course specifically on evidence

based librarianship was offered at the University of North Carolina at Chapel Hill in 2005-06. Research and evidence based practice are also starting to appear in library strategic planning documents.

(Gard Marshall 2006, s. 110)

I citatet så anspelar Gard Marshall på utvecklingen inom den offentliga sektorn där man kommer med nya riktlinjer för hur verksamhet ska bedrivas för att framförallt bli mer kostnadseffektiv och det är väldigt tydligt i mitt material att det är de ständiga kraven på att effektivisera sin verksamhet som man svarar mot när man diskuterar fördelarna med EBL. Som Glynn uttrycker det ser vi att hon både svarar mot kraven på effektivisering av verksamheten och *legitimitetskrisen*

The application of EBL can not only save time and money, but can also position information professionals as the highly competent researchers and prolific writers that we are.

(Glynn 2006b, s. 2)

Styrningen mot en effektivisering av verksamheten för att motsvara de förändrade kraven från influenser av New public management inom den offentliga sektorn berör David Loertscher i sin artikel "Evidence-based practice: evolution or revolution?"

However, in times of financial exigency, questions about direct impact on learning causes administrators to cut any programs not seemingly pulling their weight. Do specialists of any kind really make any difference? Any measurable difference? Any significant difference?

(Loertscher 2009, s. 179)

We think of using EBP as a method of continual improvement of systems and the routines we do each day. This approach to data collection and analysis is designed to help us as professionals work smarter, not harder. This idea pervades all organizations and businesses: doing more with less; concentrating on efficiency; eliminating waste and time-consuming/unnecessary practices.

(Loertscher 2009, s. 179)

Dessa kommentarer om effektivisering genom mätbarhet och eliminering av tidskrävande processer drar tankarna till taylorism och pekar på en uppfattning bland utövare att det existerar ett allt större krav från den offentliga sektorn på effektivisering av deras yrkesutövning, eller att man borde "göra mer med mindre". Sällan diskuteras å andra sidan något kvalitetssäkrande inom arbetet för att balansera dessa krav utan fokus ligger på att slimma, effektivisera och eliminera onödiga moment. Detta är för mig en återspeglning av de riktlinjer som formas av bibliotekens huvudmän med allt större krav på legitimerande av sin verksamhet i allt större konkurrens från andra verksamheter om den allt minskande offentliga finansieringen.

Att denna samma argumentation om ökad effektivitet, "göra mer med mindre" och mätbarhet som präglar diskussionen om hur de offentliga medlen skall distribueras på ett samhälleligt plan, även återfinns längre ner i organisationsnivån känns rimligt. Om ett större fokus i riktlinjer och styrdokument på en högre nivå inom den offentliga sektorn legat på kvalitetssäkring eller målstyrning är det knappast orimligt att spekulera i att det förmodligen i en större utsträckning hade varit detta som diskuteras inom professionen snarare än legitimitetskriser, effektivisering och hur man bäst svarar gentemot dessa krav uppifrån för att kontinuerligt återskapa sin budgets existensberättigande.

Införandet och intensifierandet av just marknadstänkandet inom den offentliga sektorn identifierats av Nanna Kann-Christensen och Jack Andersen där de menar att "[i]n modern society libraries are forced to legitimize their institutional position. In this sense, one may say that libraries are caught between the demands for being 'cost effective' and exhibiting accountability. Both of these may be regarded as means of marketing and legitimization." (2010, s. 220). I den politiska förändring som skett de senaste trettio åren, med en ökad politisk och ekonomisk liberalisering ser vi att det hegemoniska inflytandet, eller som Fairclough skulle uttryckt det, de bredare sociala och kulturella utvecklingstendenser och strukturerna förändrats, och därigenom så förändras även de diskursiva praktikerna för att spegla denna utveckling. Så som ett led i en naturalisering av ett utbrett marknadstänkande inom den offentliga sektorn så ökar även inflytandet och gångbarheten av EBL som diskursiv och operativ praktik för biblioteken. Den legitimitetskris som biblioteken genomgår och som kan härledas till det allt större ifrågasättandet av bibliotekens finansiering inom den offentliga sektorn samt vilken mätbar eller påvisbar nytta som man kan uppvisa för att svara emot dessa finansieringar har som effekt att biblioteken måste söka sig nya vägar för att rättfärdiga de resurser man uppbringar. För att göra detta krävs att man legitimerar sig inom den hegemoniska diskurs som är rådande för tillfället. Och för att legitimera sig inom en positivistisk diskurs krävs att man kan uppvisa positivistiskt gångbara resultat. Här ser vi att en skiftning i rådande och härskande diskurs i sig diskrediterar argumenten från en kontrahegemonisk ståndpunkt. I takt med att en hegemonisk diskurs vinner mark och breder ut sig till ett sorts common sense-uppfattning blir argumenten som hämtas från denna diskurs per automatik starkare, då de uppfattas som mer naturliga. Motsvarande så tappar argumenten från en kontrahegemoni kraft då de uppfattas som motsägande av common sense. Därför är det av yttersta vikt att kontinuerligt upprätthålla och alltid kritiskt granskande både rådande kunskapsdiskursen samt förhållandena för den diskursiva kampen för att försöka synliggöra maktstrukturer som inverkar på vårt sätt att skapa, återskapa och utveckla kunskap.

Dessa diskursiva praktiker har som vi sett förändringspotential åt båda hållen och det finns möjlighet för bibliotek och bibliotekarier i sin roll som organiskt intellektuella att motverka detta marknadsinflytande i sin relativa autonomi som gatekeepers. Att verka för att lyfta upp en diskussion kring fördelar och nackdelar av införandet av EBL samt de epistemologiska grunderna och potentiella motiv som kan identifieras därbakom ligger i linje med en sådan roll.



## 6 Diskussion och konklusion

Det som räknas som god vetenskap är en kontingent given diskursiv och allt igenom social konstruktion som varierar över tid och att inta ett alltför exkluderande och snävt perspektiv på vad som innefattas i detta begreppsliga koncept kommer förmodligen i slutändan att vara till stor del kontraproduktivt. Detta eftersom man riskerar att utesluta potentiellt sett sunda och kreativa forskningsresultat på grund av att dessa inte passar in i en mall av vad som för tillfället räknas som god metodologi, oavsett hur väl uppbyggda undersökningarna är, eller hur logisk och stringent argumenteringen än kan tänkas vara. För mig står det klart att all slags forskning är politiskt, socialt och kulturellt influerad. Det kan inte finnas och finns ingen objektiv eller neutral forskning som står utanför och är opåverkad av våra sociala och samhälleliga strukturer. Så för att vi ska kunna ha en sund forskningskultur som minskar risken för att influeras av särintressen så är det viktigt att vi intar en ödmjuk och kritisk reflexiv inställning till forskningsmetoden som sådan, men även till de resultaten som denna producerar. Detta underlättas genom att vi är öppna med de epistemologiska och ontologiska ställningstaganden som görs när vi forskar eller tillämpar forskningsresultat så att läsare kan följa den vetenskapliga ”byggnadsställningen” som utgör grunden för våra forskningsresultat - något som det verkar råda en stor brist på inom EBL.

Jag är medveten om att denna uppsats kan uppfattas som väldigt kritisk mot kvantitativ forskningsmetodik men jag vill poängtera att jag *absolut inte* anser att det inte finns något värde i evidensbaserad praktik i synnerhet eller kvantitativ forskning i allmänhet, utan det förhåller sig snarare tvärtom. Kvantitativ forskning har gett oss otroligt användbara redskap för att skapa en större förståelse för vår värld och är fortfarande mycket väl lämpad metod för att undersöka både världsliga och samhälleliga fenomen. Och det finns många områden inom samhälls- och humanvetenskaperna där kvantitativa studier är fruktsamma och användbara så länge man använder dessa metoder med ett kritiskt reflexivt och hälsosamt skeptiskt förhållningssätt. När det däremot kommer till *positivism* som epistemologiskt perspektiv så som det representeras inom EBL där man verkar extremt exkluderande gentemot andra epistemologiska perspektiv, där dessa tillskrivs ingen alls eller mycket låg epistemologisk status, så instämmer jag till stor del med Paul Feyerabend's kritik och farhågor mot vad han kallar för *teoretisk monism*. Feyerabend varnar för att en tillämpning av en sådan teoretisk monism, där en metodologi eller epistemologi för den delen, får ensam tolkningsföreträde som den enda förklaringsmodellen för vad som kan sägas vara sant och falskt, leder till en inskränkning av vår intellektuella kreativitet och konceptuella kapacitet. Givet ett sådant positivismens tolkningsföreträde riskerar vi för det första att förringa andra (i detta specifika fallet mer kvalitativa) forskningsmetoder som mindre vetande och önskvärda; för det andra,

att osynliggöra andra perspektiv på verkligheten som kan ha stort förklaringsvärde och relevans för de centrala forskningsfrågorna inom området; samt för det tredje, att göra oss mindre kapabla att hantera den komplexitet som världen visar upp om vi fastnar i kvantitativa, mekanistiska förklaringsmodeller som enda sättet att förklara fysikaliska skeenden och samhällseliga fenomen.

Det är förståeligt att man inom en profession vänder sig till vetenskapen för att erhålla stöd och legitimitet för sina åtgärder. När det gäller kunskap så innehar ju vetenskapen en klar särställning som en garant för att den kunskap som har fått vetenskapens godkännande är ”bra” kunskap till skillnad från annat ogrundat tyckande. Så när ens organisation blir ifrågasatt av sin huvudman finns det ju knappast något säkrare ställe att vända sig till än till just vetenskapen för att hämta och visa upp seriositet och trovärdighet. Detta blir än mer förståeligt när en verksamhet måste argumentera för sin relevans och sitt existensberättigande. Den fråga som känns väldigt relevant i detta sammanhang är om inte biblioteken tagit steget lite för långt i sin strävan att legitimeras och därför sökt sig bortom den forskning som ligger närmast dess kärnverksamhet, nämligen humanvetenskapen, till en vetenskaplig kontext som har ett ännu större förtroendekapital, nämligen naturvetenskapen. För även om det har visat sig finnas mycket fruktbar tillämpning i att göra kliniska studier och experiment inom exempelvis fysik och medicin, om det så är för att antingen leta nya elementärpartiklar (som vid partikelacceleratorn CERN i Schweiz) eller ta fram läkemedel (som vid kliniska studier för utvecklingen av mediciner för exempelvis autoimmuna sjukdomar eller cancer) så måste man fråga sig varför man tror att det skulle vara anpassningsbart och kanske framför allt önskvärt för bibliotek att anamma samma metodologi? Finns det verkligen en resursmässig vinning (som ju verkar vara krukfrågan) i att göra kliniska försök med randomisering och kontrollgrupper för att kunna ordinera verksamhetsåtgärder för bibliotek? Och framförallt vad följer med en sådan tillämpning av positivistisk metodologi i en humanistisk kontext som biblioteken utgör?

Risken med en oproblematiserande syn på en positivistisk kunskapsdiskurs i samband med sociala och institutionella åtgärder som syftar till att minska offentliga spenderingar inom kultursfären, ligger för mig i att man riskerar att ytterligare försämra utgångsläget för biblioteken. Detta eftersom man genom ett sådant ställningstagande kan bygga på bilden av att sociala faktorer inte påverkar vår kunskapsproduktion, att denna på så sätt är fristående från våra politiska och sociala strukturer. EBL kan på detta sätt komma att bidra till att politiker och finansiärer kan rättfärdiga underlåtenhet att betala för kvalitativa åtgärder som ligger i linje med bibliotekens demokratiska ansvar och uppdrag, för att istället fokusera på mer mätbara saker som besöksantal och lånestatistik. Då riskerar vi att få en bibliotekssfär som fokuserar allt mer på att marknadsföra sig själva med reklamjippon istället för att verka som en demokratisk garant för alla medborgares grundläggande tillgång till kunskap och information.

I en artikel som publicerades i Sydsvenskan 2010 slog man fast att stadsbiblioteket i Malmö varit framgångsrika i att faktiskt öka sitt besöksantal jämfört med året innan (Clarén 2010) något som är en ovanlig trend inom folkbibliotekssektorn. Detta är helt klart något som alla bibliotek är intresserade av då detta direkt korrelerar till ett

starkare existensberättigande i en politisk miljö där offentliga utgifter konstant är satta under luppen. Under tillsyn av en robust, socialdemokratisk välfärdsstat, som var fallet under stora delar av 1900-talet så var den politiska och ekonomiska situationen annorlunda, då det fanns en större övertygelse och sammanslutning kring egenvärde med folkbildning. Idag så är den politiska miljön annorlunda och det är i denna postvälfärdsstatsliga kontext, med medföljande förändrade politiska förutsättningar som man måste placera biblioteken som institution och studieobjekt (Hansson 2001, s. 85). Trots att stadsbiblioteket i Malmö enligt artikeln ovan ökat sitt besöksantal så var det bara en av tre besökare som faktiskt lånade material från bibliotekets samlingar. Så en av tre besökare lånade inte ens en bok vid sitt besök. Förhoppningsvis använde dessa besökare någon av bibliotekets andra tjänster men det visar inte statistiken, och det är inte heller detta som man lyfter fram i artikeln utan det är helt enkelt det ökade besöksantalet som nästan verkar ha ett egenvärde i sig, oavsett vad som besökarna sedan gjorde när de väl passerat genom dörrarna. John Budd uttrycker sin oro över just denna utveckling av hur biblioteken arbetar:

If circulation equals transaction, and the goal is to maximise circulation, then a library's *raison d'être* is de facto neoliberal. The why and how of library usage fall by the wayside in favour of the what, defined as what "stock" moves off the shelves. Purpose itself is defined by the embrace of markets and *abandonment of democracy*. [min kurs.]

(i McMenemy 2009, s. 401)

Denna utveckling, där biblioteken rör sig bort från dess primära demokratiska uppdrag som t.ex. att verka för folkbildning och läsfrämjande, att motverka effekter från strukturella socioekonomiska ojämlikheter genom att särskilt se till minoriteters och utsattas informations- och läsbehov, att förse alla medborgare med fri och gratis information och kunskap är i min mening ett tecken på ett samhälle med allt större klyftor mellan sina invånare men framför allt en ökad acceptans av detta faktum. Att det blir allt mer ok med större resursklyftor mellan medborgare, vare sig det är ekonomiskt eller kunskapsmässigt. Istället för att vara den demokratiskt balanserande kraft som en gång var tanken med biblioteken så går utvecklingen istället mot att biblioteken, i sin strävan att legitimera sin verksamhet gentemot effektivitets- och marknadskriterier, oftare satsar på kommersiella jippon designade för att dra mycket besökare istället för att lägga resurser på att bibehålla och utveckla sin kärnverksamhet. Det är en utveckling som jag inte anser vara önskvärd och dessutom, om man accepterar att man spelar utifrån de spelregler som ställs av en alltmer marknadsorienterad modell som i sin själva utformning ifrågasätter själva grunden på vilken den offentliga sektorn baserar sig, kanske rentav äventyrar vissa biblioteks existens. En sådan utveckling ifrågasätter alltmer de humanistiska och demokratiska principer som bibliotekens uppdrag bygger på till förmån för nya ideal som effektivisering, lönsamhet och konkurrenskraft gentemot den privata sektorn. Vi lägger över allt mer av ansvaret för tillgång till, och forskningsandets av information på individen istället för att ta ett gemensamt kollektivt ansvar för att se till att de sociala, kulturella och ekonomiska snedfördelningar och skillnader som uppstår genom en kommersialisering och liberalisering av samhället motverkas och minskas. Det är en för mig icke önskvärd utveckling.

## 7 Referenser

Adamson, Walter L (1980). *Hegemony and revolution*. London: University of California press.

Alston, William P (2000), Empiricism. I *Concise routledge encyclopedia of philosophy*, Routledge, London, ss. 239-240.

Andersson, Gunnar (1994). *Criticism and the history of science: Kuhn's, Lakatos's, and Feyerabends criticisms of critical rationalism*. Leiden: Brill.

Barnes, Barry,. Bloor, David & Henry, John (1996). *Scientific knowledge: a sociological analysis*. London: Athlone.

Beckman, Ludvig (2005). *Grundbok i idéanalys: det kritiska studiet av politiska texter och idéer*. Stockholm: Santérus.

Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.) (2005). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 2., omarb. uppl., Lund: Studentlitteratur.

Beverly, Catherine (2004) Searching the library and information science literature. I Booth, Andrew & Brice, Anne (red.). *Evidence-based practice for information professionals: a handbook*. London: Facet, ss. 89-103.

Bishop, Robert C. (2007). *The philosophy of the social sciences: an introduction*. London: Continuum.

Bjereld, Ulf, Demker, Marie & Hinnfors, Jonas (2009). *Varför vetenskap?: om vikten av problem och teori i forskningsprocessen*. 3., omarb. uppl., Lund: Studentlitteratur.

Bloor, David (1991). *Knowledge and social imagery*. 2. uppl. Chicago: Univ. of Chicago Press.

Booth, Andrew & Brice, Anne (red.) (2004). *Evidence-based practice for information professionals: a handbook*. London: Facet.

Brante, Thomas (1981). *Vetenskapens struktur och förändring*. 2. uppl. Lund: Doxa.

Brante, Thomas (1984). *Vetenskapens sociala grunder: en studie av konflikter i forskarvärlden*. Stockholm: Rabén & Sjögren.

- Budd, John M. (2006). What we say about research: rhetoric and argument in library and information science. *Library Quarterly*, vol. 76(2), s. 220-240.
- Budd, John M., Hill, Heather, Shannon, Brooke (2010). Inquiring into the real: a realist phenomenological approach. *Library Quarterly*, vol. 80(3), s. 267-284.
- Burr, Vivien (1995). *An introduction to social constructionism*. London: Routledge.
- Bärmark, Jan & Eiríkur Baldursson (red.) (1984). *Forskning om forskning eller konsten att beskriva en elefant*. Stockholm: Natur och kultur.
- Chalmers, Alan F. (2003). *Vad är vetenskap egentligen?*. 3., omarb. uppl. Nora: Nya Doxa
- Clarén, Ulf (2010). Bara en av tre lånar böcker. *Sydsvenskan*, [Elektronisk], 10 februari
- Collier, Andrew (1994). *Critical realism: an introduction to roy bhaskar's philosophy*. London: Verso.
- Cox, Robert W. (1993) Gramsci, hegemony and international relations: an essay in method. I Gill, Stephen (red.). *Gramsci, historical materialism and international relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dalrymple, Prudence W. (2010). Evidence-based practice. I *Encyclopedia of library and information sciences*, 3. utg., vol 1(1), ss. 1790-1796.
- Darity, William A. (red.) (2008). *International encyclopedia of the social sciences* [Elektronisk resurs]. 2. uppl. Detroit, Mich.: Macmillan Reference USA
- Delanty, Gerard & Strydom, Piet (red.) (2003). *Philosophies of social science: the classic and contemporary readings*. Maidenhead: Open University.
- Eldredge, Jonathan D. (2000). Evidence-based librarianship: an overview, *Bulletin of the medical library association*, vol. 88(4), ss. 289-302.
- Eldredge, Jonathan D. (2003). The randomized controlled trial design: unrecognized opportunities for health science librarianship. *Health information and libraries journal*, vol. 20, ss. 34-44.
- Fairclough, Norman (1992). *Discourse and social change*. Cambridge: Polity.
- Fairclough, Norman (1995). *Critical discourse analysis: the critical study of language*. London: Longman.
- Fallis, Don, (2006). Social epistemology and information science. *Annual review of information science and technology*, vol. 40(1), ss. 475-519.

Feinstein, Alvan & Horwitz, Ralph, (1997). Problems in the “evidence” of “evidence-based medicine”. *American journal of medicine*, vol. 103(6), ss. 529-535.

Feyerabend, Paul (1977). *Ned med metodologin!: skiss till en anarkistisk kunskapsteori*. Lund: Zenit.

Feyerabend, Paul (1999). *Philosophical papers. Vol. 3, Knowledge, science, and relativism*. Cambridge: Cambridge U.P.

Foucault, Michel (1979). *Discipline and punish: the birth of the prison*. Harmondsworth: Penguin.

Gilje, Nils & Grimen, Harald (1992). *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*. Göteborg: Daidalos.

Goldberg, Maya J. (2006). On evidence and evidence-based medicine: Lessons from the philosophy of science. *Social science & medicine*, vol. 62, ss. 2621-2632.

Gutting, Gary (red.) (1980). *Paradigms and revolutions: appraisals and applications of Thomas Kuhn's philosophy of science*. Notre Dame, Ind.: Univ. of Notre Dame P.

Hamlyn, David Walter (1995). *Filosofins historia*. Stockholm: Thales.

Hammersley, Martyn (2005). Is the evidence-based practice movement doing more good than harm? reflections on Iain Chalmers' case for research-based policy making and practice. *Evidence & policy: a journal of research, debate and practice*, vol. 1(1), ss. 85-100.

Hammersley, Martyn (2008). Paradigm war revived? On the diagnosis of resistance to randomized controlled trials and systematic review in education. *International Journal of Research & Method in Education*, vol. 31(1), ss. 3-10.

Hammersley, Martyn (2006). Philosophy's contribution to social science research on education. *Journal of philosophy of education*, vol. 40(2), ss. 273-286.

Hansson, Bengt (2011). *Skapa vetande: vetenskapsteori från grunden*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur.

Hay, Colin, (2002). *Political analysis – a critical introduction*. Basingstoke: Palgrave.

Hedin, Christer (1996). *Vetandets villkor: vetenskapsteori och verklighetsuppfattningar i historisk belysning*. Stockholm: Arena.

Hollis, Martin (1994). *The philosophy of social science: an introduction*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.

- Hjørland, Birger (2005a). Library and information science and the philosophy of science. *Journal of documentation*, vol. 61(1), ss. 5-10.
- Hjørland, Birger (2005b). Empiricism, rationalism and positivism in library and informations science. *Journal of Documentation*, vol. 61(1), ss. 130-155.
- Hjørland, Birger (2010). Evidensbaseret praksis i videnskabsteoretisk belysning. *Dansk biblioteksforskning*, vol. 6(2/3), ss. 35-47.
- Hjørland, Birger (2011). Evidence-based practice: An analysis based on the philosophy of science. *Journal Of The American Society For Information Science And Technology*, vol. 62(7) ss. 1301-1310.
- Hume, David (2008). *An enquiry concerning human understanding*. Forgotten Books.
- Hunsucker, Laval R, (2007). The theory and practice of evidence-based information work – one world?, paper presented at *4th international evidence based library & information practice conference*, Chapel Hill-Durham.
- Hunsucker, Laval R, (2009). The 5th international evidence based library and information practice conference (EBLIP5): conference report and reflections. *Evidence based library and information practice*, vol. 4(3).
- Johansson, Ingvar & Liedman, Sven-Eric (1981). *Positivism och marxism*. Ny, helt omarb. uppl. Stockholm: Norstedt.
- Kann-Christensen, Nanna & Andersen, Jack (2009). Developing the library: between efficiency, accountability and forms of recognition. *Journal of documentation*, vol. 65(2), ss. 208-222.
- Kincaid, Harold (2000). Positivism in the social sciences. I *Concise Routledge Encyclopedia of Philosophy*, Routledge, London, s. 696.
- Kuhn, Thomas S. (1997). *De vetenskapliga revolutionernas struktur*. [Ny utg.] Stockholm: Thales.
- Lundquist, Lennart (1993). *Det vetenskapliga studiet av politik*. Lund: Studentlitteratur.
- McMenemy, David (2009). Rise and demise of neoliberalism: time to reassess the impact on public libraries. *Library review*, vol. 58(6), ss. 400-404.
- Maxwell, Joseph A (2010). Using numbers in qualitative research. *Qualitative Inquiry*, vol. 16(6), ss. 475-482.
- Morera, Esteve (1990). *Gramsci's historicism: a realist interpretation*. London: Routledge.

- Murphy, Edmond A. (1976). *The logic of medicine*. Baltimore: Johns Hopkins U.P.
- Myrdal, Janken (2009). *Spelets regler i vetenskapens hantverk: om humanvetenskap och naturvetenskap*. Stockholm: Natur & kultur.
- Nationalencyklopedin (2011a). "evidens", Tillgänglig  
<http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/lang/evidens/165803>, hämtad 2011-11-26.
- Nationalencyklopedin (2011b). "epistemologi", Tillgänglig  
<http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/lang/epistemologi>, hämtad 2011-06-01.
- Nationalencyklopedin (2011c). "evidensbaserad medicin", Tillgänglig  
<http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/lang/evidensbaserad-medicin>, hämtad 2011-06-01.
- Nolin, Jan & Åström, Fredrik, (2010). Turning weakness into strenght: strategies for future LIS. *Journal of Documentation*, vol. 66(1), ss. 7-27.
- Nordin, Svante (2003). *Filosofins historia: det västerländska förnuftets äventyr från Thales till postmodernismen*. 2., [utök.] uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Raber, Douglas (2003). Librarians as organic intellectuals: a gramscian approach to blind spots and tunnel vision. *Library quarterly*, vol. 73(1), ss. 33-53.
- Radford, Gary P., Budd, John M. (1997). We do need a philosophy of library and information science – we're not confused enough: a response to zwadlo. *Library quarterly*, vol. 67(3), ss. 315-321.
- Thomas, Peter D. (2010). *The Gramscian moment: philosophy, hegemony and Marxism*. Chicago, Ill.: Haymarket
- Titscher, Stefan (red.) (2000). *Methods of text and discourse analysis*. London: Sage.
- Traynor, Michael (1999). The problem of dissemination: evidence and ideology. *Nursing inquiry*, vol. 6, ss. 187-197.
- Wallén, Göran (1996). *Vetenskapsteori och forskningsmetodik*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Wenneberg, Søren Barlebo (2010). *Socialkonstruktivism: positioner, problem och perspektiv*. 2. uppl. Malmö: Liber.
- Wikgren, Marianne (2005). Critical realism as a philosophy and social theory in information science. *Journal of documentation*, vol. 61(1), s. 11-22.
- Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.



Worral, John (2010). Evidence: philosophy of science meets medicine. *Journal of evaluation in clinical practice*, vol. 16, ss. 356-362.

## 7.1 Källmaterial

Busby, Lorraine (2008). Reality through evidence. *Evidence based library and information practice*, vol 3(1), ss. 82-83.

Crumley, Ellen & Koufogiannakis, Denise (2002). Developing evidence-based librarianship: practical steps for implementation. *Health information and libraries journal*, vol. 19(2), ss. 61-70.

Gard Marshall, Joanne (2006). Evidence-based library and information practice: the time is now. *Evidence based library and information practice*, vol. 1(1), s. 110.

Glynn, Lindsay (2006a). Editorial. *Evidence based library and information practice*, vol. 1(1), ss. 1-2.

Glynn, Lindsay (2006b). The current state of EBL. *Evidence based library and information practice*, vol. 1(2), ss. 1-2.

Glynn, Lindsay (2006c). Inspiration, anyone?. *Evidence based library and information practice*, vol. 1(3), ss. 1-2.

Glynn, Lindsay (2006d). Terminology versus action. *Evidence based library and information practice*, vol. 1(4), ss. 1-2.

Glynn, Lindsay (2007a). Interested in research? start here. *Evidence based library and information practice*, vol. 2(1), s. 1-2.

Glynn, Lindsay (2007b). Defending evidence based practice. *Evidence based library and information practice*, vol. 2(2), ss. 1-2.

Glynn, Lindsay (2007c). Change is in the air. *Evidence based library and information practice*, vol. 2(3), ss. 1-2.

Glynn, Lindsay (2007d). When evidence doesn't work. *Evidence based library and information practice*, vol. 2(4), ss. 1-2.

Glynn, Lindsay (2008a). Facing my fears. *Evidence based library and information practice*, vol. 3(1), ss. 1-2.

Glynn, Lindsay (2008b). Plans, updates and musings. *Evidence based library and information practice*, vol. 3(2), ss. 1-2.

Glynn, Lindsay (2008c). Evidence based practice outside the box. *Evidence based library and information practice*, vol. 3(3), ss. 1-2.

Glynn, Lindsay (2008d). Moving on. *Evidence based library and information practice*, vol. 3(4), ss. 1-2.

Koufogiannakis, Denise (2009a). Looking forward. *Evidence based library and information practice*, vol. 4(1), ss. 1-2.

Koufogiannakis, Denise (2009b). Showing Value. *Evidence based library and information practice*, vol 4(2), ss. 1-2.

Koufogiannakis, Denise (2009c). Stockholm shines. *Evidence based library and information practice*, vol. 4(3), ss. 1-2.

Koufogiannakis, Denise (2009d). Learning opportunities. *Evidence based library and information practice*, vol. 4(4), ss. 1-2.

Koufogiannakis, Denise (2010a). Looking at things in new ways. *Evidence based library and information practice*, vol. 5(1), ss. 1-2.

Koufogiannakis, Denise (2010b). Thoughts on reflection. *Evidence based library and information practice*, vol. 5(2), ss. 1-3.

Koufogiannakis, Denise (2010c). The appropriateness of hierarchies. *Evidence based library and information practice*, vol. 5(3), ss. 1-3.

Koufogiannakis, Denise (2010d). Can scholarly communication be Evidence based?. *Evidence based library and information practice*, vol. 5(4), ss. 1-3.

Koufogiannakis, Denise (2011a). Evidence based practice: science? Or art?. *Evidence based library and information practice*, vol. 6(1), ss. 1-2.

Koufogiannakis, Denise (2011b). What is evidence?. *Evidence based library and information practice*, vol. 6(2), ss. 1-3.

Koufogiannakis, Denise (2011c). Should we value knowledge and expertise?. *Evidence based library and information practice*, vol. 6(3), ss. 1-2.

Loertscher, David V (2009). Evidence-based practice: evolution or revolution?. *Evidence based library and information practice*, vol. 4(2), ss. 178-181.